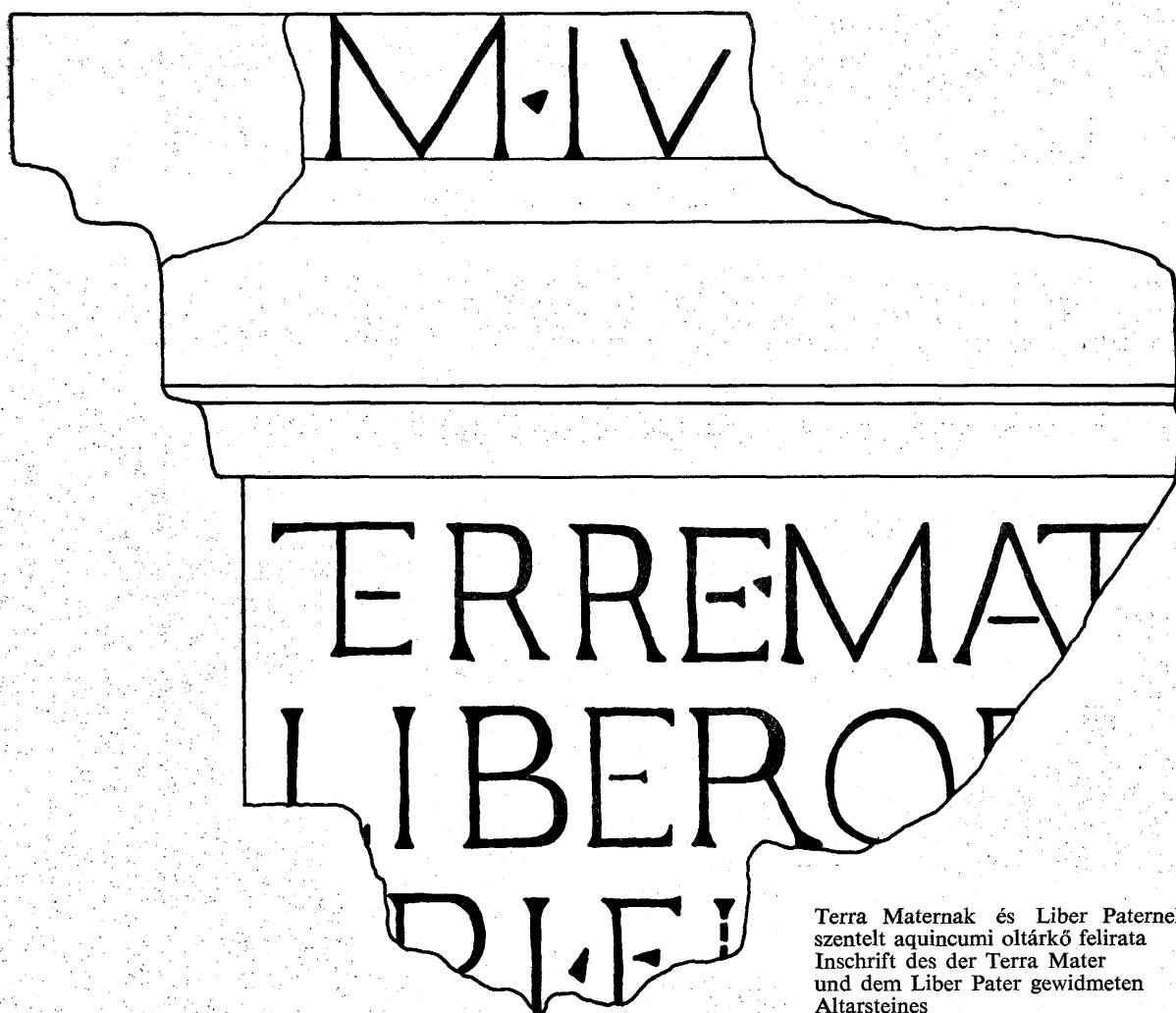

EGY AQUINCUMI TERRA MATER ÉS LIBER PATERNAK DEDIKÁLT OLTÁRKŐ FELIRATÁHOZ

Az 1958 májusában, a Budapest, III. ker. Lajos u. 37. szám előtt, csőfektetésnél előkerült oltárkőtöredéket a Bp. Rég XX. kötetében publikáltam.¹ Mivel a közlemény írásakor az Aquincumi Múzeumban folyó építkezések és egyéb munkálatok miatt magát a követ nem tudtam megnézni, publikálásánál csak a nyomtatásban is leközölt fényképre voltam utalva. Miután az aquincumi kőtár átrendezésekor a már elveszettnek hitt oltárkőtöredék előkerült, megállapítottam, hogy az abacus előlapján levő, és a fénykép alapján feloldhatatlan betűtöredékeknek, illetve esetleg csak díszítőmotívumnak vélt bevésés a dedikáció első sora. A fennmaradt, rongált felületen M·IV felirat-töredék látható (lásd ábra).

Mivel az abacus szélessége folytán az „M” előtt még két betű számára is van hely, a sor elejét I O M-re kell kiegészítenünk. A sor végét pedig ennek és az ezt követő IV betűknek megfelelően IVNONI-ra. Ehhez,

Terra Maternak és Liber Paternek
szentelt aquincumi oltárkő felirata
Inchrift des der Terra Mater
und dem Liber Pater gewidmeten
Altarsteines

a még szükségképpen fennmaradó helyből következtetve, az istennőnek valamelyik díszítő jelzője, valószínűleg a „regina”, esetleg a „sacrum” formula csatlakozhatott, vagy egy harmadik istennév; leginkább a capitoliumi triász harmadik tagjái, Minerváé.

A negyedik sor első megmaradt betűje P vagy R. Ha ez utóbbi volt, akkor az előző sor Pat- szótagjához csatlakozik, (Patri), és a sorban nem volt előtte más betű. Ez a valószínű. A szóelválasztó jel után F, vagy E következett; az ez után, a rajzon feltüntetett függőleges hasta kitörés miatt bizonytalan.

Tehát az oltárkő-töredék felirata:

[I(ovi) O(ptimo)] M(aximo)·Iu[noni. . . . .]

Terre (sic!)·Mat[ri]

Liberio [Pat]

ri·F[. . .]

JEGYZET

1 Wellner I.: Terra Mater és Liber Pater közös oltára Aquincumban. Bp. Rég. XX. 1963. 299 kk.

ISTVÁN WELLNER

ZUR INSCRIFT EINES DER TERRA MATER UND DEM LIBER PATER DEDIZIERTEN AQUINCUMER ALTARSTEINES

Im Mai 1958 ist im XX. Band der Periodika Budapest Régiségei meine Publikation über ein bei der Rohrlegung vor dem Gebäude Lajos-Gasse Nr. 37 (Budapest, III. Bezirk) zum Vorschein gekommenes Altarsteinfragment erschienen. Da ich bei der Verfassung der Publikation wegen den im Aquincumer Museum durchgeführten Bauarbeiten und sonstiger Tätigkeiten den Stein nicht untersuchen konnte, war ich bei der Publikation auf das auch im Druck mitgeteilte Foto angewiesen. Nachdem im Laufe der Umordnung des Lapidariums von Aquincum das bereits für verloren gehaltene Altarsteinfragment zum Vorschein gekommen ist, habe ich festgestellt, daß die auf der Vorderplatte des Abakus sichtbare und aufgrund des Fotos als unauflösbare Buchstabenfragmente bzw. eventuell lediglich als Ziermotive betrachtete Einmeißelung die erste Zeile der Dedikation bildet. Auf der erhalten gebliebenen, beschädigten Fläche ist das Inschriftenfragment M. IV zu sehen. (Taf. I.)

Da infolge der Breite des Abakus vor dem „M“ noch zwei Buchstaben Platz haben, müssen wir den Beginn der Zeile auf I O M, das Ende der Zeile die-

sem und den folgenden Buchstaben IV entsprechend auf IVNONI ergänzen. Aus diesem notwendigerweise noch frei gebliebenen Platz gefolgert, dürfte sich hier irgendein Attribut der Göttin, wahrscheinlich die Formel „regina“, eventuell „sacrum“ oder ein dritter Göttername, am ehesten der des dritten Mitgliedes der kapitolinischen Trias, Minerva angeschlossen haben.

Der erste erhalten gebliebene Buchstabe der vierten Zeile ist P oder R. War es der letztere, so schloß er sich an die vorangehende Silbe Pat an (Patri) und so gab es vor ihm in der Reihe keinen anderen Buchstaben. Dies ist auch wahrscheinlich. Nach dem Worttrennungszeichen folgte ein F oder ein E; die nach diesem auf der Zeichnung angeführte hasta ist wegen eines ausgebrochenen Teiles unsicher.

Die rekonstruierte Inschrift des Altarsteinfragmentes wäre demnach:

[I(ovi) O(ptimo)] M(aximo)·Iu[noni . . .]

Terre (sic!)·Mat[ri]

Liberio [Pat]

ri·F[. . .]

BICELLUS

Adatok egy középkori fegyverfajta meghatározásához

Középkori okleveleinkben gyakran előforduló szó a bicellus vagy bicellus. Az adatokból arra következtethetünk, hogy ez a szó Magyarország egyik leggyakrabban használt fegyverfajtaját jelöli. Nemesek, városi polgárok és jobbágyok egyaránt tartanak maguknál bicellust és egyaránt használják fel hatalmaskodásnál, vagy utcai verekedéseknél¹. A szótár-irodalom alapján a bicellus értelme „csákány, hajtószíjas tör”², tör, szíjas kopjácska, hajtó dárda³. A szó elején olvasható „bi-” szótag nyilván a latin bis szóból származik és így valamiféle kétélű fegyverre kell gondolnunk. Valóban nehéz a szó értelmének pontos meghatározása, hiszen az oklevelekben előfordul a bicellus olyan formában is, hogy hajtják és úgy is, hogy hüvelyből húzzák ki.⁴

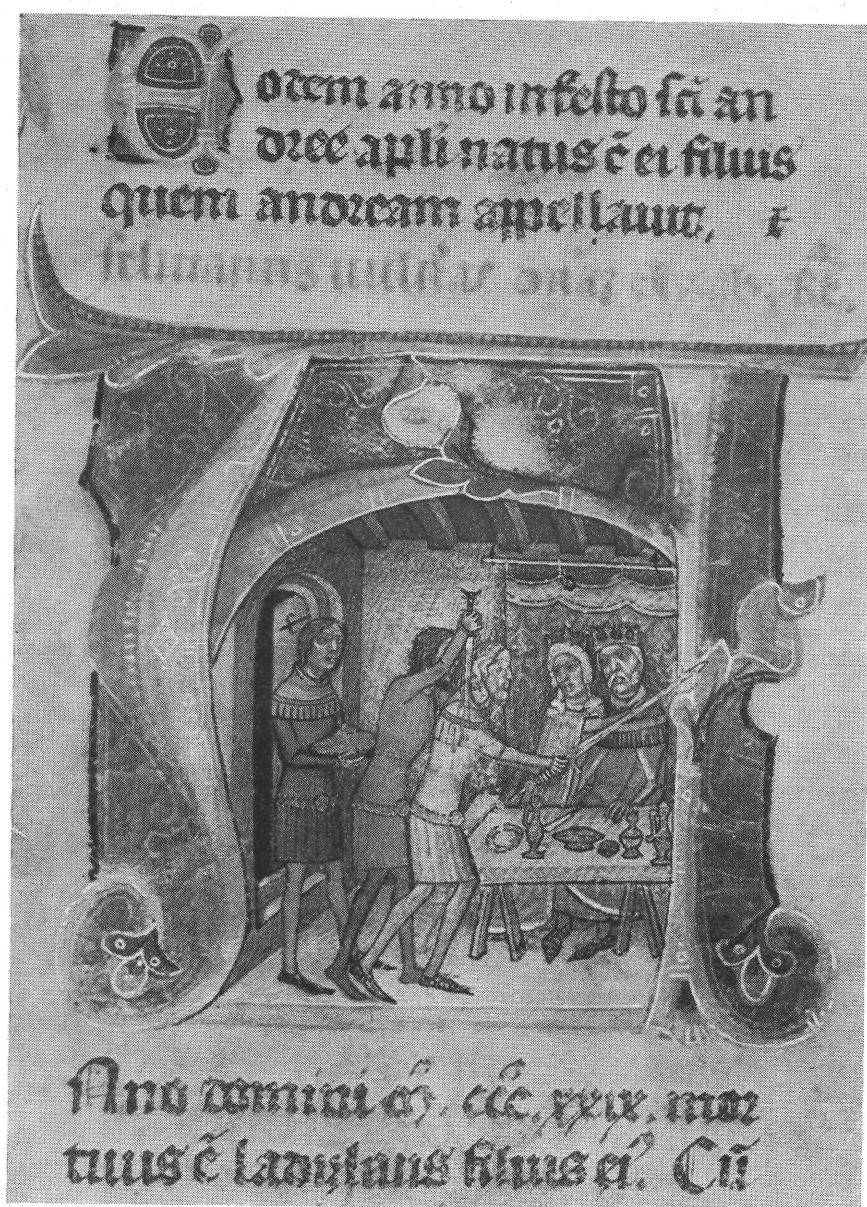
Úgy véljük azonban, hogy leggyakrabban mégis egy törfajta értettek alatta és ezt képes ábrázolással is igazolni tudjuk. A Képes Krónika ugyanis leírva Zách Felicián merényletét, elmondja, hogy a merénylőt nyaka és lapockája között bicellusszal szúrva át (transfixit) ölték meg. Geréb László ugyan e szót csákánnyal fordította, ez azonban a Krónika miniatúráját megtekintve feltétlenül téves⁵. (1—2 kép). A miniatúra ugyanis világosan egy hosszú, egyenes, kétélű tört mutat, amelynek markolata úgy látszik bőrrel van bevonva, a bőrt pedig szögekkel erősítették a markolathoz. A markolat gombja szarvszerűen kétoldalt felfelé kanyarodik, és a markolatot a pengétől elválasztó keresztvas sem tűnik teljesen egyenesnek, hanem mintha az is felfelé kanyarodna (3. kép). Hasonló tör előfordul a budavári ásatási anyagban is kissé eltérő keresztvassal, amelyet G. Magyar Mária XV. századnak tartott (4. kép) és véleménye szerint nyugati eredetű lehetett. Ezt azonban csak azzal indokolta, hogy fegyverzethez nem kapcsolódik⁶. Ilyenformán nem kell feltétlenül nyugati eredetűnek tartanunk, ha figyelembe vesszük nagymértékű hazai elterjedését és azt, hogy majdnem teljesen megegyezik a Képes Krónika XIV. sz-i bicellusával.

Hazai eredete mellett szólnak azok az adatok is, amelyek középkori fővárosunkban való elterjedését bizonyítják. A „Hét város törvénye” (az úgynevezett tárnoki jog) LX. caputja ugyanis ismeri azt az esetet, ha valaki másnak az orrát a bicellus csapásával levágja⁷. Mivel ezt a törvénygyűjteményt a XV. sz-ban Buda és Pest joga alapján állították össze az úgynevezett tárnoki városok számára⁸, nyilvánvaló, hogy Buda és Pest polgársága bicellusszal felfegyverkezve sétált az utcán. De még jobban mutatja a bicellusnak a hazai városokhoz fűződő kapcsolatát a pesti kardcsiszároknak az 1460-as években kelt céhszabályzata.

Ez a szabályzat először is előírja, hogy a város piacán — kivéve az évi vásárok idejét — csak a helyi mesterek árulhatnak, (valamint a budaiak és a szentfalvaiak), idegen mesterek azonban nem vásárolhatnak itt kardokat és töröket (bicellos). A következő pont így szól: „Hasonlóképpen, miután az előbb megnevezett fegyvercsiszár mesterek és városunk valamennyi kovácsa között a színünk előtt folyó vita és nézeteltérés alapja már hosszabb idő óta a fegyverek, de különösen a török csiszolása és rozsdamentesítése, e cívódásnak és nézeteltérésnek véget akarván vetni a felek között, elhatároztuk és úgy döntöttünk, hogy a fegyvercsiszár-mesterek kilenc hosszú, a mai kor ízlése szerint megmunkált tört — melyeknek markolatát és felső részét bőrrel vonják be — csiszoljanak ki és rozsdamentesítsenek a kovácsok részére, jól kimunkált

1. kép. Bicellus említése a Képes Krónika 71/b. oldalán
Erwähnung des Bicellus auf der S. 71/b der Bilderchronik

cum bicello inter collū q sca
pulam fortiter ferendo trans

2. kép. Zách Felicián merénylete a Képes Krónika 71/a. oldalán
 Attentat des Felizian Zách auf der S. 71/a der Bilderchronik

hüvelyekkel együtt, tehát kilencet egy aranyforintért, de a másik fajta, ugyanilyen hosszú, viszont nem bőrrel, hanem ősi szokás szerint egyszerűen szaruval bevont markolatú törökből mindig tíz darabot csiszoljanak ki és tisztogassanak meg egy aranyforintért a fentebb említett módon, tartozékaikkal, azaz hüvelyekkel együtt; nem akarjuk azonban mellőzni annak leszögezését sem, hogy városunk kovácsai — fentebb taglalt határozataink ellenére — ugyanazon fegyvercsiszármestereket további és nagyobb terjedelmű munkára, az imént részletezettek tekintetében, sohase kényszeríthessék s ne kényszergethessék, de azt is meg akarjuk szabni, hogy e hosszú, felső részeikben bőrrel bevont fegyverek bevonatának sértetlenségére mindkét fél ügyeljen.

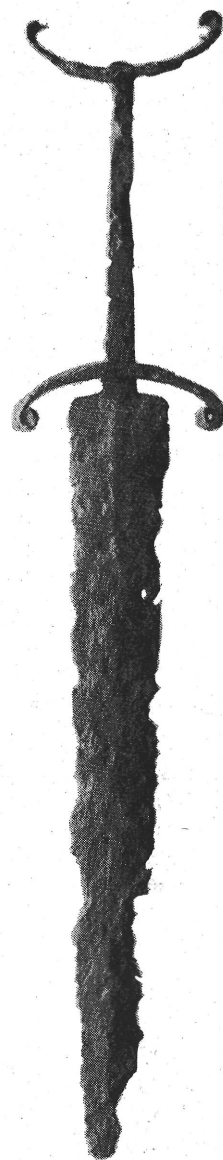
Elrendeljük azt is, hogy e mesterek közül senki se

merészeljen olyan tört vásárolni, amelyet az országon kívül készítettek és munkáltak meg azzal, hogy az ilyen töröket a vevőktől el fogjuk kobozni, és szétosztjuk úgy, ahogyan fentebb elmondottuk; viszont úgy határozunk, hogy engedélyezzük városunk ősi szokása szerint csiszolatlan kardok — melyeknek neve magyarul Hyzwtwr (hosszú tör) — szabad eladását és vételét, bárhol készültek is azok. Megengedjük, azt is a mestereknek, hogy ha városunkban bárhol valamelyik mester eladó töröket vagy kardokat találna, és ha ez a mesterek akaratából történetik, azt is akarjuk, hogy az ilyen töröket és kardokat osszák meg közöttük, aki először vásárol, annak egy részt el kell engedni, és ezt mint árat, illetve értéket vissza kell fizetni az eladónak”⁹. A latin szöveg mindenütt a bicellus kifejezést használja a tör megjelölésére. Ez világosan egy kétélű hosszabb törfajta neve, amely azonban megkülönböztetendő a magyarul szintén törnek, mégpedig hosszú törnek nevezett kétélű egyenes kardtól, latinul gladiustól.

A céhszabályzatból még két dologra következtethetünk. Egyrészt arra, hogy az egyszerű szarv fogantyúhoz képest a bőrrel bevont markolatot tartották modernnek, ami azért érdekes, mert hiszen a Képes Krónika közel száz évvel korábbi miniatúráján már szintén bőr bevonatú markolatot láttunk. Valószínű ezért, hogy a Zách Feliciánt leszúró királyi alétekgógó által használt XIV. sz.-i bicellus markolata még luxus kivitelnek számított, hogy ez a típus azután a XV. sz. folyamán országosan elterjedjen és mintegy kommersz áruvá váljon.

3. kép. A bicellus kinagyított képe
Vergrößertes Bild des Bicellus

4. kép. XV. századi bicellus a
budai palotaásatásból. Vár-
múzeum
Ein Bicellus aus der Schloßaus-
grabung von Buda (15. Jh.).
Burgmuseum

Sokkal lényegesebb számunkra a másik következtetés, amelyet a céhlevélből levonhatunk. Ez pedig az, hogy csak magyarországi gyártmányú bicellusokat szabad a piacon vásárolni, idegent nem, különben elko-
bozzák. Ebből az következik, hogy valóban hazai fegyverfajtaival van dolgunk, amelynek gyártása a helyi
mesterek feladata volt, akiket a külföldi konkurrencia ellen a városi hatóságok védelemben részesítettek.
A szigorú tiltó szabály ugyan azt jelenti, hogy hoztak be külföldi készítményeket is az országba, mégsem
lehet véletlen, hogy 1457—58-ban Pozsonynál 1,617.282 kést hoznak be, tört egyet sem¹⁰. Igaz, hogy a
Magyarországra hihetetlen mértékben behozott külföldi kések egy része tranzitó áru volt kelet felé¹¹.
A magyarországi fegyvergyártók tehát erre a törfajtaára specializálták magukat és ez fölveti annak a szük-
ségességét, hogy az ásatásnál előkerült töröket gondosan vizsgáljuk, mert azáltal talán sikerülne középkori
fegyverkészítőink technológiáját megismerni. Összefoglalva tehát megállapíthatjuk, hogy a kétélű, közé-
pes hosszúságú tör, amelynek markolata két oldalon a végén szarvszerűen felhajlik, a középkori Magyaror-
szág egyik leggyakrabban használatos fegyvere: az úgynevezett bicellus, amelyet hazai szükségletre első-
sorban helyi mesterek készítettek. Ennek ábrázolása maradt fenn a Képes Krónikában és egy ilyen tör
van a Budapesti Történeti Múzeum Vármúzeuma birtokában.

JEGYZETEK

- 1 Lásd pl. a teljességre való törekvés igénye nélkül: Veszprémi regeszták (1301—1387). Összeállította: Kumorovitz L. Bernát. (Magyar Országos Levéltár kiadványai II. Forráskiadványok 2.) Bp. 1953. 261—262. o. 672 sz.: Egy jobbágytól két jó tört (biccellos bonos) vettek el. — Zsigmondkori oklevéltár II. (1400—1410) Első rész (1400—1406). Összeállította: Mályusz Elemér. (Magyar Országos Levéltár Kiadványai II. Forráskiadványok 3.) 1956. 53. o., 435 sz.: Per iacturam biccelli (a hatalmaskodásnál); 191. o., 1603 sz.: bicellis iactando akartak valakit megölni; 478. o., 3926 sz.: Evagenato biccello akartak valakit megölni; 502. o., 4117 sz.: Valakit megsebesítenek icitibus bicellorum ac cuiusdam cambuce; 531. o., 4306 sz.: Hospesek és jobbágyok bicellorum iactus in eos facientes; 253. o., 2106 sz.: Jobbágytól elvesznek egy bicellust. — Uo. Második rész (1407—1410) (M. O. L. T. kiadványai II. Forráskiadványok 4.) Bp. 1958. 367. o., 7646 sz.: Cum bicellis sursum iactando kergettek meg valakit. — Magyar Törvénytár. 1000—1526 évi törvénycikkek. Bp. 1899. 246. o., 1435 (I): 2. t. c. 32.: A telekkatonaság fegyverszükségletét így írja le: Pharetrarios, equestres, ad minus videlicet, arcus, pharetras, gladios et bicellos habentes. (A 247. oldalon a fordítás tévesen csákányt ad meg). *Hajnik Imre*: A magyar bírósági szervezet és perjog az Árpád- és a vegyesházi királyok alatt. (Bp. 1899) 430. o., 13. j.: Accinctus pugione, seu bicello, eundem bicellum quasi usque ad medium extrahens nudum. — Lásd még alább a 7. jegyzetet.
- 2 *Bartal Antal*: Glossarium mediae et infimae latinitatis Regni Hungariae. Lipsiae-Budapestini 1901. 76. o.
- 3 *Du Cange*: Glossarium mediae et infimae latinitatis. Tom. I. Parisiis, 1840. 674. o.
- 4 Lásd az 1. jegyzetben idézett adatokat. — A legújabb szakirodalom sem foglal egyértelműen állást ebben a kérdésben. *Szabó István*: A középkori magyar falu, Bp. 1969. 181. oldalon a következőket írja: „A parasztok fegyvereként gyakorisága tekintetében a kard és az íjnyíl nyomában a *bicellum*-ot találjuk. Ennek jelentését nem tudjuk egyértelműen megjelölni, bizonyos csak annyit, hogy „kétélű” vagy „kéttollú” fegyver volt, fokos- vagy törszerű eszköz, melyet hajítani is szoktak az elenségre. Figyelemre méltó, hogy az oklevelekben ismételtelen is hüvelyből kirántott *bicellum*-ról (*bicellum* evaginatum) van szó. Egyébként éppen azért, mert sűrűn megtalálható a parasztnál, leginkább kétélű fokosra gondolnánk.” Ez utóbbit nem tartjuk döntő érvek akkor, amikor a parasztnak kardjuk is volt, lehetett tehát törük is, nem kellett fokos. — *Borosy András*: A telekkatonaság és a parasztság szerepe a feudális magyar hadszervezetben. (Értekezések a történeti tudományok köréből 60.) Bp. 1971. 16. o. az általunk fenn, az 1. j.-ben már idézett 1435-ös törvényt elemezve a törvénytár téves „csákány” fordítását veszi át ugyan, azonban a 17. o. 7. j.-ben a szótárak alapján a csákányon kívül a kétélű tör, vagy rövid nyelű lándzsa értelmezés lehetőségét is elismeri. Ugyanott azonban egy adat idézésével lényegében mégis a tör javára dönti el a kérdést: „A Zsigmond 1435-ös hadiszabályzatát tartalmazó DL. 44.025. számú oklevél *bicellum* helyett *cutellos*-t ír, ami kést jelent.”
- 5 Képes Krónika II. köt. Bp. 1964. 176. o., (Fordítás) és I. köt. 141. o., (a kép).
- 6 *G. Magyar Mária*: A budai vár fegyverleletei. Bp. Rég. XVII. (1956). 247—249. o.
- 7 *Kovachich Martinus Georgius*: Codex authenticus iuris tavernicalis. Budae 1803. 152. o.
- 8 Budapest története II. köt. Budapest története a későbbi középkorban és a török hódoltság idején. Bp. 1973. 164—166.
- 9 *Kovachich Martinus Georgius*: Formvlae solennes styli. Pesthini 1799. 435. o. (Az egész céhszabályzat uo. 433—437. o. A fordítást a Szöveggyűjtemény Magyarország történetének tanulmányozásához I. rész 1000-tól 1526-ig. Bp. 1964. 323. oldalról vettük át. Az eredeti latin szöveg: Item cum contentionis et differentiae materia inter Magistros Gladiatores praetitulatos, et fabros universos nostrae Civitatis versabantur coram nobis diutius ratione purgationis, et excoiationis Armorum et maxime Bicellorum nos volentes hujusmodi differentiae et Jurgio finem imponere inter partes sanximus decernentes ut ipsi Magistri Gladiatores novem Bicellos longos, secundum cursum moderni temporis laboratos, quorum manubria, et ejus superiores partes corio teguntur ipsis fabris purgare, et emundare a scoria cum bene paratis vaginis novem pro floreno uno auri, sed alios Bicellos similes longos quorum manubria non teguntur, sed simpliciter cum cornubus juxta modum veterem laborantur decem praemisso modo atinentis ut puta vaginis semper pro flor. auri uno purgantur, et emundentur, nolentes hoc praetermittendo, quod fabri ipsi nostrae civitatis eosdem Magistros Gladiatores contra praemissa nostra decreta ad ulteriora et majorem extendentia cogere et angariare in antea nunquam possint, sed hoc statutum volumus, usque dum talia longa arma corio tecta in partibus eorum superioribus inviolabiliter per quempiam partium observare. Instituiamus etiam quod nemo Magistrorum ipsorum Bicellos extra Regnum paratos et laboratos emere praesumat, ubi omnes tales bicellos ab emptoribus aufferrri, volumus et eos ut praemittitur partiri, gladios tamen non purgatos qui Hungarice Hyzwtwr vocantur ubique paratos secundum consuetudinem nostrae Civitatis antiquam libere, vendere, emere decrevimus permittendo. Annuiamus etiam ipsis Magistris, ut ubicunque in Civitate nostra bicelli, et gladii venales per aliquem Magistrorum inveniuntur si de voluntate Magistrorum hoc fuerit, volumus ut tales bucelli (így a kiadásban) et gladii inter eos communiter distribuantur, et qui prius emit una pars permittatur, et hoc semper ut pretium seu valor venditori restituantur.
- 10 *Kováts Ferenc*: Nyugat-magyarország áruforgalma a XV. században a pozsonyi harminczadkönyv alapján. Történet-statisztikai tanulmány. (Társadalom- és gazdaságtörténeti kutatások I.) Bp. 1902. 126. o.
- 11 1503-ban csak Brassón keresztül 2,402.650 kés ment ki az országból, legnagyobb részben stájerországi készítmény: *Radu Manolescu*: Schimbuli de marfuri dintre Tara Romineasca si Brasov in prima jumatare a secolului al XVI-lea. Studii si Materiale de Istorie Medie 2 (1957) 158, 161. o.

ANDRÁS KUBINYI

BICELLUS

Beiträge zur Bestimmung einer mittelalterlichen Waffe

In unseren mittelalterlichen Urkunden kommt häufig eine in lateinischer Sprache als "bicellus" benannte Waffe vor, die den Daten nach zu einer der meistverbreiteten Waffentypen des Landes gehört hat: sie wurde sowohl von Leibeigenen wie auch von Stadtbürgern getragen. In der Fachliteratur wird sie entweder als Axt oder Dolch mit zwei Schneiden übersetzt. Aufgrund der zeitgenössischen Angaben scheint jedoch die zweite Bestimmung am wahrscheinlichsten zu sein. Ihre Darstellung können wir im Zusammenhang mit einem solchen Ereignis,

bei dem der Verfasser der Chronik diesen Ausdruck gebraucht, sogar in der ungarischen Bilderchronik erkennen. Ein dem in der Bilderchronik dargestellten Bicellus-Dolch entsprechendes Exemplar kann auch im Ausgrabungsmaterial der Burg Buda angetroffen werden. Aus der Zunftregel der Waffenschmiedezunft von Pest erfahren wir, daß diese Waffenart überwiegend in Ungarn hergestellt worden ist und daß man die Einfuhr von Bicelli aus dem Ausland erschwert hat.

A BUDAVÁRI DÍSZ TÉR 8. SZ. TELKEN FELTÁRT KÚT LELETEI

1966 nyarán az I. Dísz tér 8. sz. addig üres telken egy új épület alapozási munkálatai kezdődtek el. Az 1910 után épített bérház pincefalainak elbontása után középkori falrészletek és két betemetett kút nyílása kerültek elő. Azonnal megkezdték a kutak kitisztítását és rövidesen kiderült, hogy mindkettő változatos régészeti leleteket tartalmaz. Az építővállalat munkásai az I. sz. kút feltöltését teljesen kihordták, a II. sz. kút feltárását abbahagyták, majd újra betemették. Az I. sz. kútból előkerült valamennyi tárgy XIII—XV. sz.-i. A II. sz. kút felső rétegében késő középkori és török kori leletek voltak, de mivel tisztítását abbahagyták, nem tudhatjuk, hogy az alsóbb rétegek milyen leleteket tartalmazhattak? (A továbbiakban csak az I. sz. kút leleteit vizsgáljuk, így elhagyjuk a számozással való jelölést.)

Az 1,4 méter átmérőjű, 12 méter mély kutat a felszínről mélyítették a telek Űri utca felőli részén (1. kép). A középkori épületrészletek alaposabb kutatását nem végezhetjük el, de azt megállapíthattuk, hogy a kút a középkori ház egyik pincehelyiségéből nyílt¹. Pereme a feltárás megkezdése előtt erősen megrongálódott, így kávéra, vagy valamilyen vízkimelő szerkezetre utaló jelenséget sem figyelhettünk meg.

A Várhegy több tucat ismert kútja közül a Dísz tér 10. sz. telken, a Gerő Győző által 1954-ben feltárt kutat a ház pincéjéhez tartozó barlang aljából mélyítették le a márgába, téglából falazott szögletes kürtőt építettek hozzá és így használták a felső pincéből².

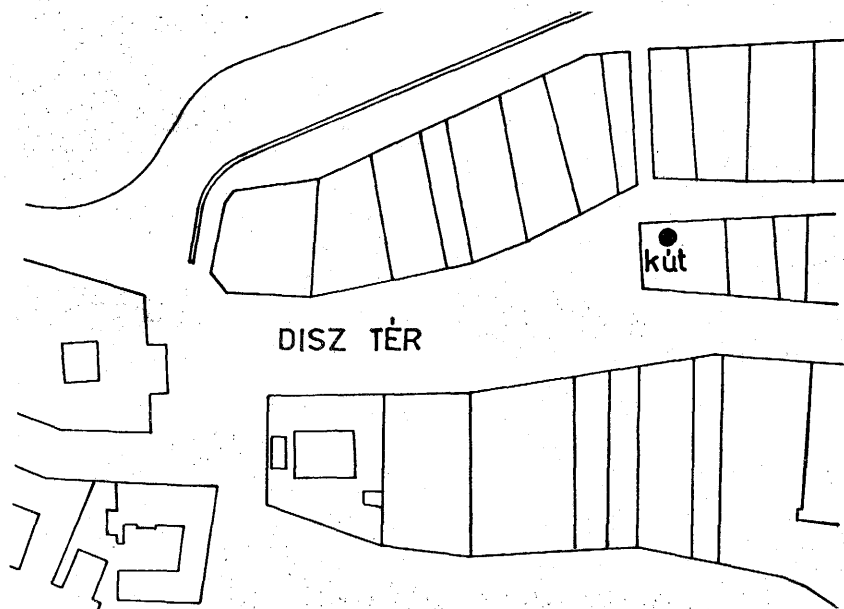
A Dísz téren a természetes sziklafelszín nagyon változatos, a 8. sz. teleknél majdnem a mai szintig felmagasodik³. A középkori házak építésekor a pincéket is a sziklából vájták ki.

A Dísz tér 8. és 10. sz. telkeken a kutak méretbeli különbségei időrendi különbséget nem jelentenek. Mindkettő leletanyaga egyidejű betöltés, azonos időszakra jellemző régészeti tárgyakkal. Ez a betöltés legkésőbb a XV. sz. közepén vagy 2. felében történhetett, ezután a kutakat többé már nem használták.

Az egész telket egyenletesen borító legújabbkori törmelék eltakarítása után a kút szájától egyforma, igen sűrű, régészeti leletekben gazdag fekete iszap következett, és csak alsó harmadában volt melléklet nélküli, lazább szerkezetű, üledékes anyag.

A régészeti leletek meghatározása és tipológiája a kerámia és üvegleletek esetében viszonylag egyszerű volt, a fa- és bőryanagú leleteknél ezt a munkát a hosszabb időt igénybevevő restaurálás befejezése után végezhetjük el⁴.

A kút leleteinek időrendjét a változatos formájú, igen nagy mennyiségben felszínre került kerámia

1. kép. A feltárás helyszínrajza
Lageplan der Erschließung

2. k ép. XIII. századi magyar kerámiaedények
Ungarische keramische Gefäße, 13. Jh.

3. kép. XIV. századi magyar kerámiaedények
Ungarische keramische Gefäße, 14. Jh.

segítségével határoztuk meg. A restaurált és töredékes edények a Holl Imre által kidolgozott tipológiai rendszerbe illő darabok, csak formai variánsok szerepelnek újdonságokként⁵. Szinte valamennyi tárgy legközelebbi formai megfelelőit megtalálták a budai királyi palota és a Várnegyed kutatása során. A Dísz tér 8. kút leleteit anyaguk szerint csoportosítottuk, a kerámia leleteknél a korábbi feldolgozásokhoz hasonlóan külön tárgyaljuk a hazai és a külföldi XIII—XV. sz-i készítményeket.

KERÁMIA. XIII. SZÁZAD

A leletgyűttesben a XIII. sz-i példányok vannak túlsúlyban. A Budapest környékén jól ismert fehér, vörös és szürke színű kerámia a várnegyedi lelőhelyekhez hasonlóan kutunkban is előfordult, azonban méretben és technikában nem tudjuk olyan határozottan szétválogatni az egyes darabokat, mint például a királyi palota néhány XIII. sz-i gödöranyagát⁶. Az edények majd mindegyike hurkatechnikával készült, peremük kiképzése a galléros szájperem kialakulása felé mutat. Díszítésük a XIII. sz-ra jellemző, bekarcolt spirálvonal (2. kép 2). A XIII. sz. 2. felére jellemző fazekak és néhány peremtöredék mellett egy fehér kerámiából készült tálka érdemel említést (2. kép 4), bár ehhez hasonló, étkezésnél használt edényke majd minden e korszakból származó leletgyűttesben bőséggel akad.

Vörösesbarna kerámiából két eltérő profilú és díszítésű fazék készült. A 26,5 cm magas, homokkal soványított nagyobb fazék kihajló szájpereme egyenesen lementszett, egész felülete apró, a korngolás során készített, vízszintes besimításokkal díszített (2. kép 3). Technikája nem tűnik olyan kezdetlegesnek, mint a hasonló színű, a hurkatechnika egyenetlen nyomait őrző, 19,5 cm magas fazéké (2. kép 5). Szürke agyagból készült, átlag 20 cm magas fazekak és azok töredékei zárják a XIII. sz-i magyar kerámia edények sorozatát (2. kép 1).

Egy 16 cm magas fazék töredéke elsősorban nyersanyaga miatt élesen kitűnik a csoportból. Redukált égetésű kerámia, éles törésfelülettel, az osztrák importárak felé mutat, formája azonban a XIII—XIV. sz. fordulójára jellemző, kihajló, széles galléros szájperemmel és spirálisan körbefutó, benyomott vonaldísszel az edény vállán.

XIV. SZÁZAD

A fazekak és bögrék az előző század vége felé kialakult galléros szájperemmel készültek. Kutunk edényeit e korszakban túlnyomó részben fehér agyagból készítették, de előfordulnak szürke és vörös kerámia töredékek, és egy sárga kerámia edény is.

A XIII. sz-i edények között bemutatott nagy fazékhoz hasonló példány egy homokkal soványított agyagból készült, 21,5 cm magas fazék (3. kép 1). Öblén az apró besimítások hornyolásból származó, hullámos felületre kerültek.

A bögréket a leletgyűttesben 4 azonos technikájú és anyagú edény képviseli (3. kép 4). Az általánosan ismert típusba sorolhatók: kihajló, profilált galléros szájperemük van, öblük körbefutó hornyolásokkal díszített. Magasságuk 14,5 és 17 cm között váltakozik.

A XIV. sz-i edények legérdekesebb darabja egy sárga kerámiából készült széles szájú kancsó (4. kép). A budai leletgyűttesekben a kancsó formájának kialakulását és változásait jól végigkísérhetjük⁷. Kancsónk kiszélesedő, magas peremét — mely első pillanatban túlméretezettnek tűnik — szalagfülére merőlegesen kiöntésre húzták. Az edény egész felületét apró besimítások borítják, semmilyen kihangsúlyozott díszítése nincs. A 17,5 cm magas kancsót ritkaságszámba vehetjük, egyrészt nyersanyaga miatt, másrészt ezt a kancsóformát Budán eddig csak töredékekből rekonstruálhattuk⁸.

Az előző évszázad formai örökségének kell tekintenünk egy fehér kerámiából készült palack töredékét is. A karcsú, felmagasodó, szűk kiöntőben befejeződő XIV. sz-i edény nyaka letörött, érdekességét a rajta található kétféle díszítési mód adja. Vállán bekarcolt, körbefutó spirális van, öblén pedig körbefutó, hornyolással képzett mélyítések. Az előbbi a XIII., — utóbbi a XIV. sz-i edények jellegzetes díszítésmódja.

Töredékes állapotban maradt meg egy kis, karcsú talpon álló, feltehetően eredetileg széles szájú kancsó is (3. kép 2). Fehér kerámiából készült ez is, érdekes formája mellett szép díszítése keltette fel érdeklődésünket. Az edény gömbölyded öblén 3 körbefutó piros sáv között piros petytorsorok vannak. A kancsó széles szalagfülén hosszanti piros csík látható.

AUSZTRIAI IMPORTÁRUK. XIII. SZÁZAD

A változatos formájú és anyagú osztrák edények közül legkönnyebben a fazekakat határozhattuk meg a rajtuk található bélyegek segítségével. A grafitos, redukált égetésű, vastagabb falú edények töredékei között bélyeges darab nem került elő.

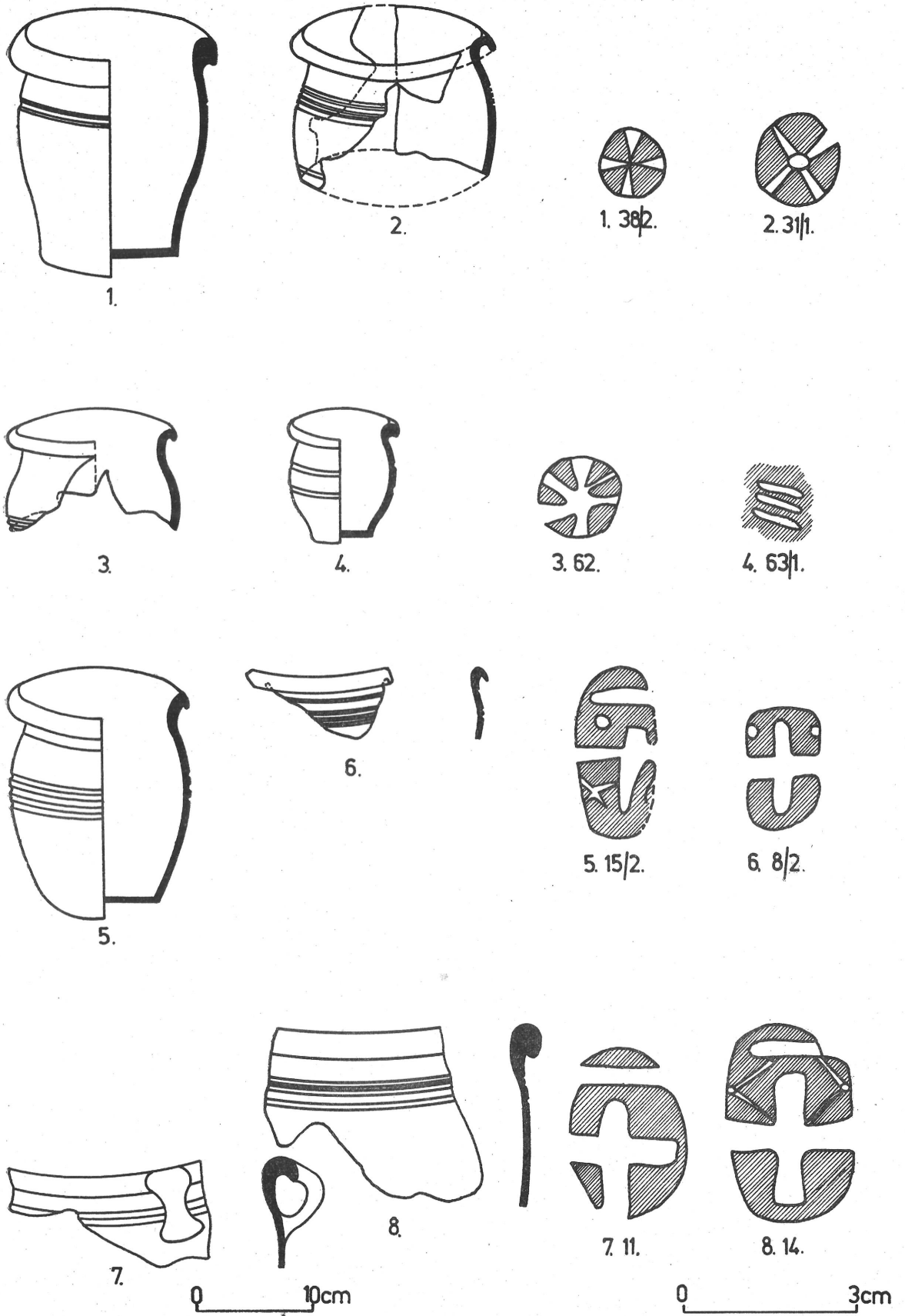
Az ausztriai edények másik csoportját alkotó, nem grafitos, de redukált égetéssel készült fazekak között eddig ismeretlen bélyeggel ellátott edényeket találtunk. Ezek közül legépebb egy 18 cm magas fazék (6. kép 3), amelynek vállán a Holl Imre által összeállított műhelyjegy katalógus 38/1 jegyéhez hasonló, de azzal nem azonos új jegy, a 38/2 látható⁹ (5. kép 1). A 38/1 jegy más leletgyűttesben XIV. sz-i edényeken is előfordult¹⁰, de a kutunkból származó fazék profilja inkább a XIII. sz-ra jellemző. Négyszirmú, kerek virághoz hasonlított egy másik redukált égetésű fazék peremtöredékén látható újabb, eddig ismeretlen bélyeg is. A 31. jegy variánsa¹¹, 31/1 számmal a katalógus új tagja (5. kép 2). A kb 1 cm átmérőjű, kerek műhelyjegyek sorozata a 62. jegy¹² elmosódott variációjával zárul. A fazék legömbölyített peremét két helyen, egymással szemben kihúzták, s ezekbe a háromszögekbe került a csillag alakú bélyeg (5. kép 3).

A bélyeges fazekak profiljával megegyező darabok közül két töredéket említünk, egyik redukált égetésű sárga, másik redukált égetésű vörös kerámia. Mindkét töredéken a peremhez csatlakozó oldalfalon hornyolással kialakított díszítés van.

Asztali edény, ivóbögre volt egy 9,7 cm magas, világosszürke színű, redukált égetésű kis edényke

4. kép. XIV. századi kancsó
Kanne, 14.Jh.

5. kép. XIII.—XIV. századi ausztriai kerámiaedények metszetei és bélyegei
 Querschnitte und Marken von österreichischen keramischen Gefäßen, 13—14. Jh.

6. kép. XIII—XIV. századi ausztriai kerámiaedények
Österreichische keramische Gefäße, 13.—14. Jh.

(5. kép 4). A kettős kónikus testű bögre kihajló peremét egy helyen háromszög alakban kihúzták és a 63/1 három bevágásból álló bécsi jeggyel látták el¹³.

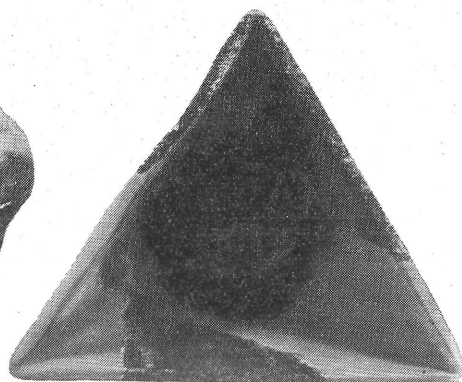
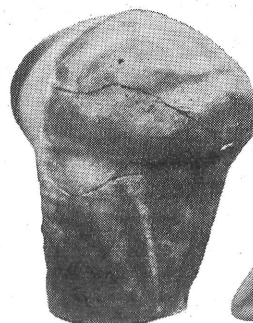
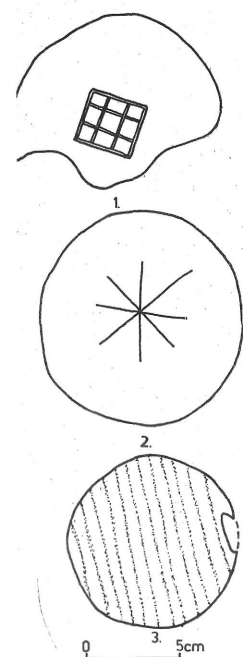
Kutunk legjelentősebb ausztriai eredetű tárgya egy asztali, kiöntősöves korsó (7. kép). A 16,5 cm magas edény vörös kerámiából készült, narancssárga ólomáz borítja. Az edény öble gömbölyded, hornyolásokkal díszített. Kihajló, tagolatlan peremét kengyelfül hidalja át, vállán egymással szemben két állatfejben végződő kiöntő van¹⁴. A budai állatfejes kiöntőjű kannák száma ezzel háromra emelkedett. A Dísz tér 10. kútjából származó¹⁵ és a vízvárosi Szent Péter templom építési áldozatát magába foglaló kancsók a miénktől eltérő formájú edények¹⁶. Ezekben három kiöntő van, az edény teste teljesen zárt, a kengyelfül bevágással díszített.

Önálló csoportot alkotnak a változatos űrtartalmú kancsók. Kutunkból előkerült egy 43,5 cm magas kancsó, amelynek profilja teljes egészében rekonstruálható. A besimítá-sokkal díszített váll fölé magasodik a vastagított kiöntősre húzott perem és a vaskos szalagfül (6. kép 2). Leleegyüttesünkben több töredék utal arra, hogy az ilyen nagyméretű kancsók gyakori darabok voltak, formájukat azonban nem ismerjük.¹⁷ A magas, nagyméretű kancsók mellett azoktól sokkal kisebb mennyiségben kb. 25 cm magas asztali korsók is előkerültek. A bemutatott korsó pereme hiányzik (6. kép 1), gömbölyded öblén hornyolás, hurka fülén bevágás a díszítés¹⁸.

A XIII. sz-i kerámia leletek egyik, egyelőre eléggé kis csoportját alkotja néhány, az eddig felállított rendszerbe nem illő töredék. A szóban forgó edények részletei szürke és

7. kép. XIII. századi állatfejes kancsó
Krug mit Tierkopf, 13. Jh.

8. kép. XIII. századi edények fenékbélyegei
Bodenstempel von Gefäßen, 13. Jh.

9. kép. XIV. századi kályhaszemek
Ofenkacheln, 14. Jh.

sárgásbarna színűek, redukált égetésűek. Az edények profilja ismeretlen, csupán a fenekükön található bélyegeket vizsgálhattuk. Árpád-kori edények fenékbélyeggel való ellátása közismert tény¹⁹. A magyarországi edényeken ritkán előforduló, rácsosszerkezetű edénybélyeg kutunk egyik edényének alján 9 lyukú, négyzetes rács formájában jelentkezett (8. kép 1).

Másik érdekes, fenékbélyeges töredék szintén redukált égetésű edényen látható. A világosszürke színű fazék alját majdnem teljesen kitölti az elmosódott bélyeg. Mintája szabálytalan rendszerű, egy központon áthaladó, sűrű küllös alakzat²⁰ (8. kép 2). Hogy ezeket az edényeket megnyugtatóan elhelyezhessük a hazai, vagy importárak sorában, még számos újabb adatra van szükségünk. Egyelőre időrendjükön és néhány technikai jellegzetességükön kívül egyebet nem tudunk róluk. Ebbe a csoportba kell sorolnunk egy redukált égetésű fazék aljtöredékét is, amely párhuzamosan haladó bordákkal van ellátva (8. kép 3).

XIV. SZÁZAD

A leletegyüttes leggyakoribb darabjai a vastag, kihajló, legömbölyített peremű, redukált égetésű, grafitos edények. Egyes darabokon különféle műhelyjegyek láthatók²¹. A leggyakrabban előforduló jegyek mélyített alpból kiemelkedő keresztalak, felette egyenes sáv, a korábban említett katalógus 11. bécsi bélyegének variációi²². Ezek nagyjából azonos profilú, de változatos méretű fazekakon 4 esetben fordultak elő, ezeknél az edény vállát körbefutó hornyolás díszíti (5. kép 7).

A XIII. sz-i leletekhez hasonlóan ebben a csoportban is néhány új bélyegvariáns tűnt fel. Egy kiegészíthető 19 cm magas fazék peremén a 15/1 jegyhez hasonló, de attól kis részletében eltérő, 15/2 variáns látható²³ (5. kép 5). Egy vastag falú, nagy, hurkafüles fazék peremtöredékén a 14. bécsi bélyeg változata van²⁴ (5. kép 8). A kereszt alakú jegyek sorozata a 8/2 variánsával, vagy a 12. jegy elmosódott részletével zárul²⁵, amely ugyancsak egy fazék kihajló, legömbölyített peremén helyezkedik el (5. kép 6).

A töredékek közül egy csonkakúp alakú tálat állítottunk össze, szürke kerámia, durva kidolgozással (6. kép 4). Peremének külső szélét elnagyoltan ujjbenyomásokkal cakkosra képezték ki²⁶. Néhány csonkakúp alakú tál, és fedők töredékei zárják az ausztriai edények sorát.

Nyersanyaguk és készítésük alapján az importárak körébe tartoznak az egyszerűbb kályhák négyzetes és háromszög alakú kályhaszemai. Ezek mellett szemes kemencébe való, hagyma alakú kályhaszem is volt a kútban (9. kép 1–3)²⁷.

ÜVEGLELETEK

A kút fekete töltésanyagában néhány üvegtárgy töredékét is megtaláltuk. A szennyeződések eltávolítása után alig rekonstruálható töredékek maradtak. Ezek között két verejtékcseppes pohár néhány összeálló darabja emlékeztet a poharak egykori formájára. Mindkettő nagyon kis méretű volt, átlátszó, vékony

oldalfallal. A hordóformájú poharak alja belül kúposan felmagasodott, a külső széleket finoman csipkézték, az oldalakat elnyújtott verejtékcsappal borították (10. kép). Az egyiknek a teljes profilja rekonstruálható (11. kép), a másiktól csupán a fenékrész és a hozzá csatlakozó oldal kis darabja maradt meg. Az utóbbinak a fenékátmérője 3,8 cm, az oldalfal magassága, amelyen 4 felfelé álló verejtékcsapp van 2,6 cm.

A teljesen rekonstruálható pohárka kb. 8,4 cm magas volt²⁸. Az öblét borító verejtékcsappok az előbbihez hasonlóan kissé megnyújtottak, vízszintesen vagy lefelé hajlítva állnak. A töredezett szélű peremtől 3,4 cm-re körátmetszetű, vékony fonaldísz halad körbe, felette nincsenek verejtékcsappok. A vékony üvegfal a perem felé kiszélesedik és egyenesen zárul.

Az üvegpoharak a kút leletgyűjtésének jelentős darabjai. Időrendi besorolásukat más, Budapest területén előkerült darabok is elősegítették²⁹. Poharunk ezektől bizonyos formai jegyekben eltérő. Peremrésze sokkal magasabb, a pohár egész alakjához képest lényegesen nagyobb arányú. Az eddig ismert alacsony, enyhe kiöblösödés utáni behúzott peremmel szemben poharunk pereme kihajló, a sima nyakrész felfelé szélesedő, ívelt vonalú³⁰.

Néhány egyéb asztali üvegedény bizonytalan töredéke, ablaküveg és lámpástöredékek alkotják kutunk üvegleleteinek csoportját.

FALELETEK

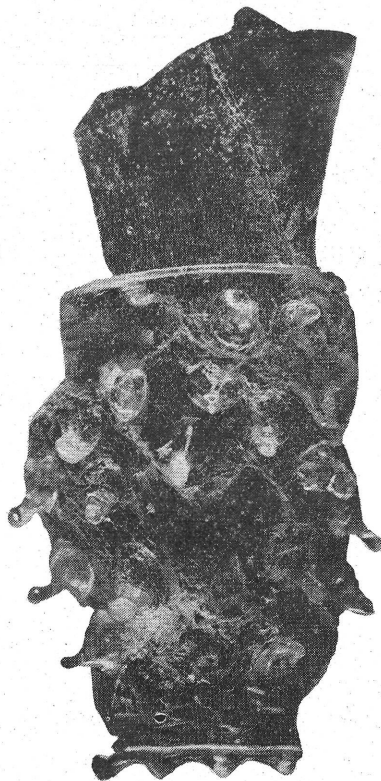
A fa ásatási leletek között elég ritkán fordul elő, mivel csak speciális közegben marad meg. A budavári kutakból előkerült leleteket egyelőre csak egymással hasonlíthatjuk össze, mert a külföldi faleletekkel foglalkozó publikációkban bemutatott tárgyak csak nagyon távoli analógiaként használhatók³¹. A nagyon csekély formai hasonlóság mellett ezeket a tárgyakat esetleg nyersanyag és készítmód alapján vehetnénk össze, de eddig nem állt módunkban ezeket a leleteket egymás mellett megvizsgálni.

A Dísz téri faedények a XIV. sz-i budai faipar jelentős készítményei. A bemutatásra kerülő tárgyak között a legkiemelkedőbb darabok az esztergályozott tálak, amelyek rugózóvesszővel ellátott, szinkronikus lábajtású esztergán készültek.³²

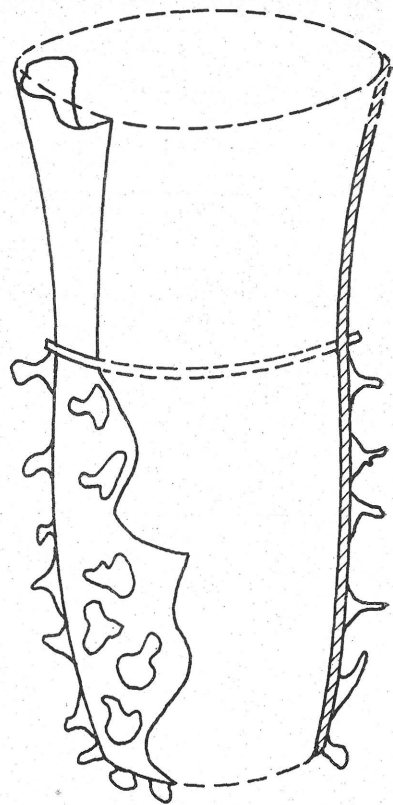
A tárgyakat készítmód szerinti csoportosításban tárgyaljuk, megkülönböztetünk faragott, kádár- és esztergályozott készítményeket.

FARAGOTT KÉSZÍTMÉNYEK

A leletgyűjtés első csoportját képezik a háztartás konyhai műveleteiben mind a mai napig változatlan formában használt edények. Egy dagasztóteknőt rekonstruáltunk, ovaloid alakja, peremén egymással szemben két fogófüle van. A teknőt a fa erezése és szála irányában faragták, így történhetett, hogy mindkét oldalán hosszában eltörött. Pontos méretét és alakját így nem állapíthattuk meg.³³ Előkerült egy egyenes

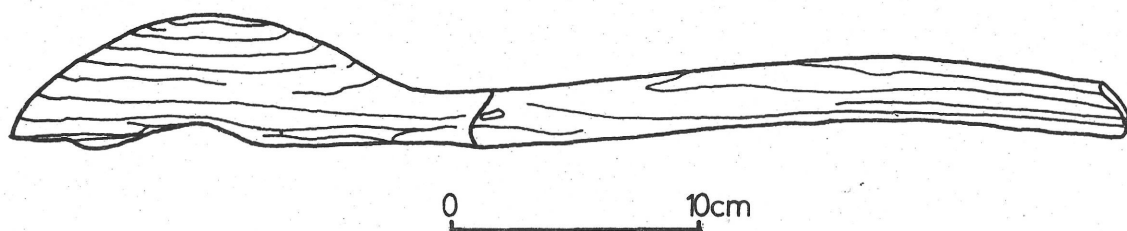

10. kép. XIV. századi üvegpohár töredéke
Glasbecherfragment,
14. Jh.

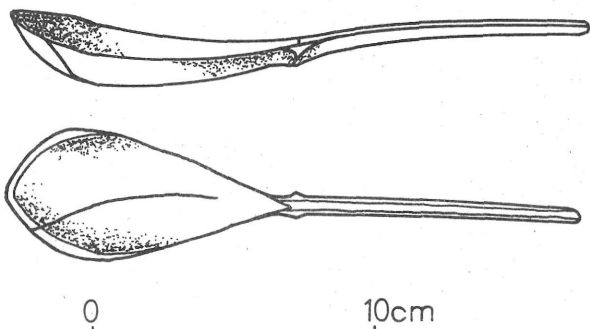

0 3cm

11. kép. XIV. századi üvegpohár
metszete és rekonstrukciója
Querschnitt und Rekonstruktion
eines Glasbechers, 14. Jh.

12. kép. XIII. századi főzőkanál
Kochlöffel, 13. Jh.

13. kép. XIII—XIV. századi fakanál
Holzlöffel, 13—14. Jh.

vonalú, félköríves fejű, nagyméretű főzőkanál is (12. kép). Eléggé elnagyolt faragással készült, a fa erezése irányában egy darabból faragták.

Ettől a darabtól nyersanyagban, faragási technikában, formában eltérő, teljesen ép kanalat is találtunk. (13. kép). A 23,3 cm hosszú feltűnően gondosan faragott kanál öblös, nyújtott cseppformájú feje háromszög alakúra faragottan csatlakozik a vége felé elvékonyodó, íveltvonalú nyélhez.³⁴ A kanál formáját és méreteit vizsgálva kiderült, hogy étkezés közben nehézkesen használhatták volna, valószínű, hogy inkább merítőkanál volt. A kanál feje még a középkorban megrepedt és el is törött. Ezután kijavították, a törésvonal két oldalán 3 pár apró lyuk látszik, amelyeken a megerősítő huzalt vagy fonalat áthúzták.

A háztartás felszerelési tárgyai közé tartoznak a különböző parázs- és hamukaparók is. Két típusuk ismert, a nyéllyuk vagy közepén, vagy az egyik oldalon a szélhez közel helyezkedik el.³⁵

A kút egyéb XIII—XIV. sz-i leletei kelteznek azt a két szorítóéket is, amelyeket az asztalos mesterségben használt gyalukban alkalmaztak. Az egyik 10 cm magas darabon jól láthatóan változott meg a fa szerkezete, egyrészt az ék tetején a kalapálások hatására, másrészt az ék alsó részén az oldallapokon a gyalukések melletti szorítás hatására.³⁶ A másik ék kisebb, homorú felületű, egyenlőre pontosabban meg nem határozható szerszám tartozéka lehetett.³⁷ Ebből a kútból is került elő orsóbot, azonban egyik vége letörtött.³⁸

A faragott készítmények csoportjában még számos, félig megmunkált, bizonytalan rendeltetésű töredéket is találtunk, a folyamatban levő vizsgálatok és újabb leletek alapján reméljük, hogy ezek funkcióját is sikerül idővel meghatároznunk.

KADÁRKÉSZÍTMÉNYEK

A XIII. sz. első felében egész Európában változatos méretben készültek a dézsák, csöbrök, sajtárok, hordók, kádak stb.³⁹ Ilyen edények darabjai a kutunkból előkerült alj és dongatöredékek. A leletegyüttesből egyetlen dézsát állítottunk össze, csak a dongákat összefogó abroncsokat kellett helyenként kiegészíteni (14. kép). Az öblén 3 soros abronccsal összefogott 37,5 cm magas dézsának egymással szemben két fogófüle van. Formája mind a mai napig ismert és napjainkban is változatlan technikával készül.

A dézsák mellett a XIII—XIV. sz-i ábrázolásokon rendkívül formagazdagságban láthatjuk a középkor legerjedtebb asztali edényét, az abroncsokkal összefogott, dongákból álló tálalt vagy csészét⁴⁰. Néhány ilyen edény aljtöredéke is előkerült kutunkban, azonban rekonstrukciót nem készíthettünk. A kádárkészítmények sorozatát néhány donga- és abroncsötredék zárja le.

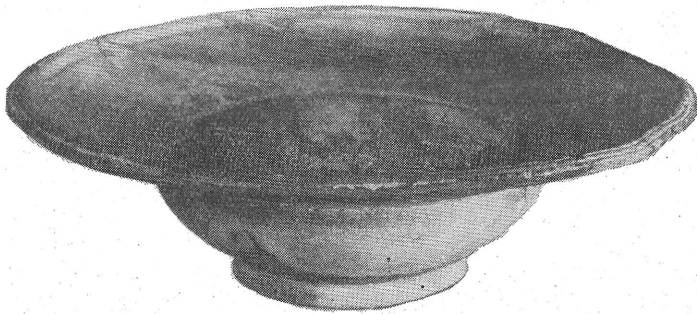
ESZTERGÁLYOZOTT KÉSZÍTMÉNYEK

A dongásfalú csészék társaságában a középkori asztalokon kétféle tálalt is találunk. Az egyik csoportba kis talpon álló, félgömb alakú, mély öblű tálalt tartoznak, széles kihajló peremük van.⁴¹ Ehhez a formához

14. kép. XIII–XIV. századi désza
Schaff, 13–14. Jh.

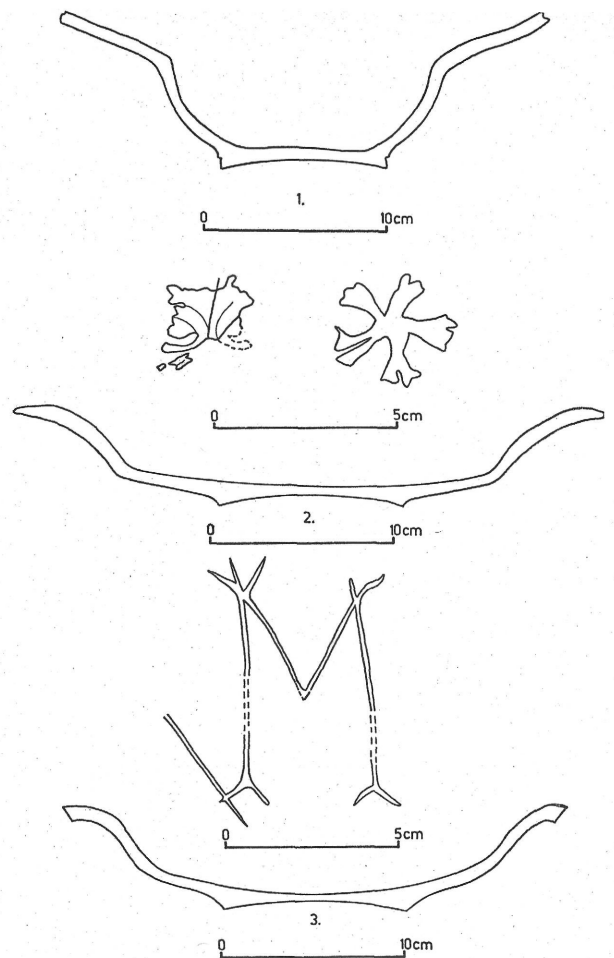

16. kép. XIV. századi fatál
Holzschüssel, 14. Jh.

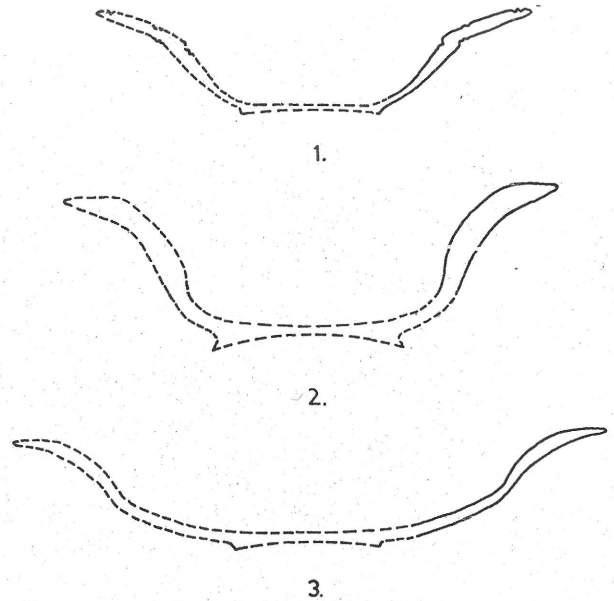
hasonló, majdnem teljesen ép tálat restauráltunk (15. kép 1., 16. kép), és egy ettől jóval kisebb méretű, finom kidolgozású peremtöredék illik ide (17. kép 1) (18. kép). Ezeket a mélyebb tálakat és a XIV. sz-i ábrázolásokat egybevetve kitűnik, hogy ez a forma elég gyakori, a tálak másik csoportjával, a lapos, kihajló, finoman tagolt peremű tálakkal egyidőben használták.

A budai lapos tálak csoportja 1966-ban két rekonstruálható darabbal gyarapodott. Azonos típus két formai változata, eltérő profillal, más-más fafajtából készültek. Az egyik, kis talpkarikán álló, lapított félgömb alakú öblű, széles profilált peremű tál, alján és külső oldalán égetett, virágsziromszerű bélyegekkel (15. kép 2 és 19. kép). A másik hasonló formájú tál alján bekarcolt jegy, egy gótikus M betű látható (15. kép 3 és 20. kép). Egy harmadik nagyméretű tál töredéke e csoport utolsó, kiegészíthető darabja (17. kép 3 és 21. kép).

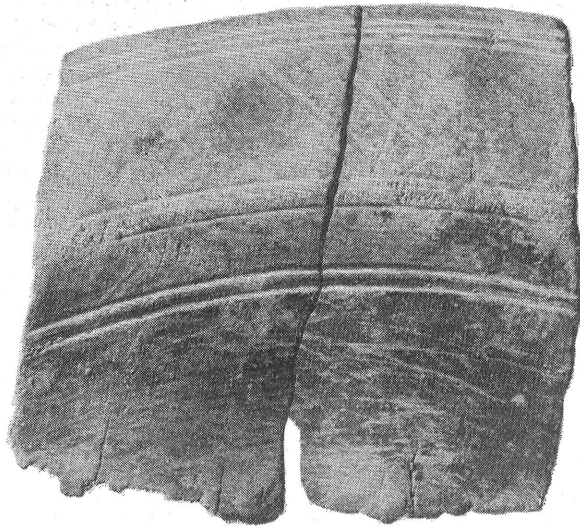
Számos töredék alapján e táltípus gazdag formai variációit ismerjük, de az alapvető jellemvonásokban,

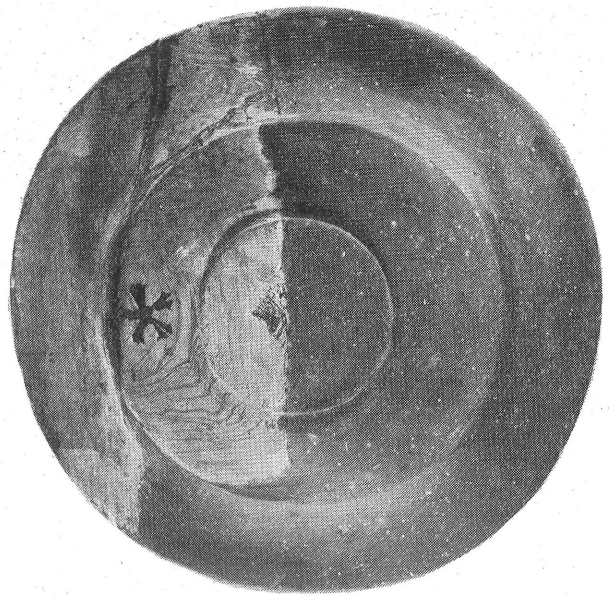
15. kép. XIV. századi fatálak metszetrajzai
Profilzeichnungen von Holzlöffeln, 14. Jh.

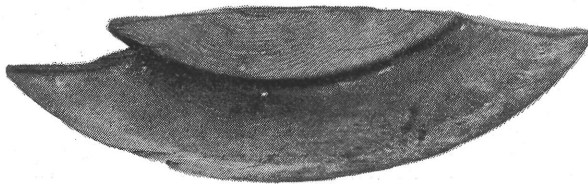
17. kép. XIV. századi fatálak rekonstrukcióinak
metszetei
Querschnitte der Rekonstruktionen von
Holzschüsseln, 14. Jh.

18. kép. XIV. századi fatál töredéke
Holzschüsselfragment, 14. Jh.

19. kép. XIV. századi fatál
Holzschüssel, 14. Jh.

21. kép. XIV. századi fatál töredéke
Holzschüsselfragment, 14. Jh.

20. kép. XIV. századi fatál
Holzschüssel, 14. Jh.

a készítés technikájában mind megegyeznek, díszítésük is minden esetben bekarcolt vonalakkól áll.⁴²

A budai tálak feltételezéseink szerint a XIV. sz. ban készültek, de ez nem zárja ki azt az ábrázolásokkal is alátámasztható tény, hogy évszázadokon át voltak hasonló darabok. Úgy véljük, hogy terítésnél, tálalásra használták ezeket, majd a módosabb családok asztalára helyettük fokozatosan fémtálak kerültek⁴³.

BŐRLELETEK

A régészeti úton előkerült bőrleletanyag vizsgálatának elsődleges feltétele a bőrdarabok hosszú ideig tartó konzerválásának elvégzése volt.⁴⁴ Az ezt követő szétválogatás után kiderült, hogy rendkívül változatos formájú és kikészítésű darabokkal rendelkezünk.

Először néhány lábbeli talpának csaknem teljes egészében fennmaradt valamelyik rétegét gyűjtöttük össze. Azután egyéb cipőrészleteket kerestünk, a talpak mellé a cipőkészítés varrástípusainak alapján felsőrészdarabokat is kiválogattunk. Eddig felsőrészt és talpat még nem sikerült csatlakoztatnunk. Sok esetben a felsőbőrhez tartozó bélésdarabokat is megtaláltuk, a varrások öltésnyomai ezeknél egybeestek.

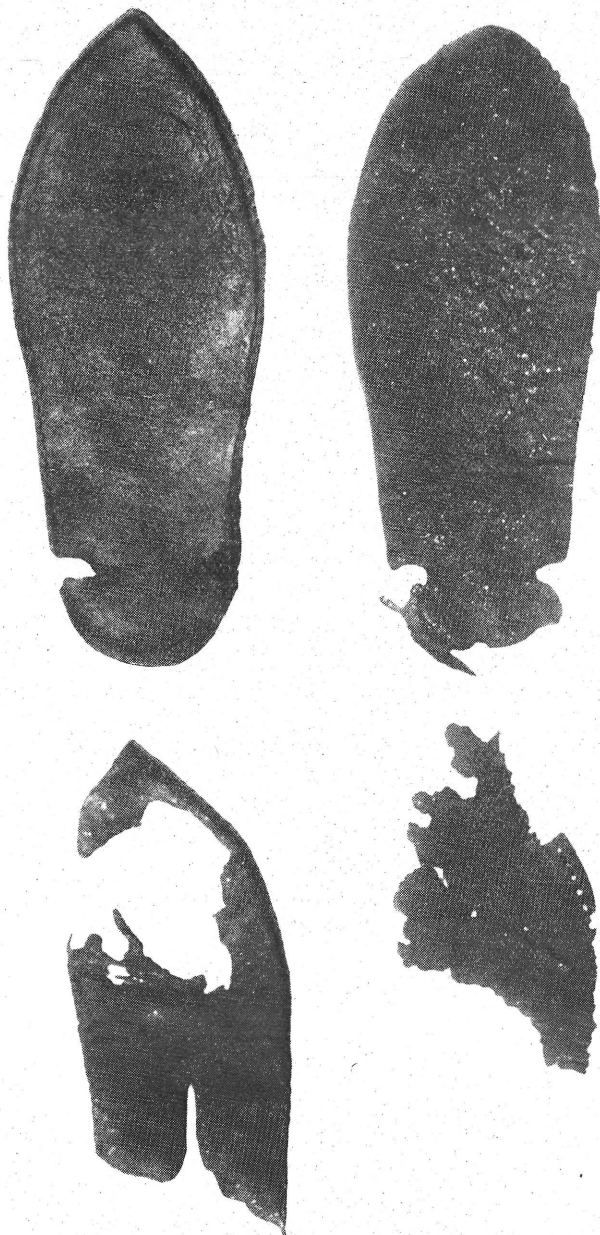
A bőrdarabokat szabásminta és a rajtuk található öltések szerint csoportosítottuk. Három alapöltésforma jelöli egyrészt a készítés technikáját, másrészt a bőrdarabok szabásmintabeli helyét. Legkönnyebben a talplevarró öltéseket ismertük fel, a talpak és talpbélések szélein, és a felsőrészekként meghatározott darabok egyik oldalán. Az összevarró öltésekkel az egyes felsőrész darabokat állították össze, a szegélyvarrások apró, sűrű öltésnyomai a bélések bevarrását szolgálták.

A kút bőrleletei az egyéb régészeti leletekhez hasonlóan a XIII—XIV. sz.-ban készültek. Számos kérdés merült fel azonban a lábbelik e korbeli formájának rekonstruálásában és viseleti módjainak meghatározásában⁴⁵. A kút cipőleleteinek feldolgozása során a lengyel városok ásatási anyagában szereplő cipők szabásmintáit vettük segítségül⁴⁶. Az így nyert formákat összehasonlítottuk az 1360-as években készült Képes Krónika miniatúráival,⁴⁷ és kiderült, hogy bőrdarabjaink az Európában általánosan elterjedt hegyes orrú félcipőkből származnak.⁴⁸ A felsőrészek egész pontos szabásmintáit nem állapíthattuk meg, mert másodlagosan felhasználták a tönkre nem ment, jobb állapotban levő darabokat.

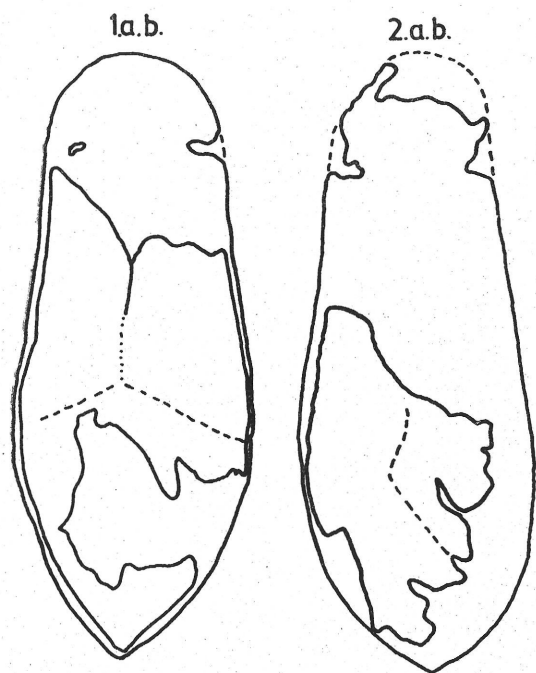
A leletanyag bemutatását a legépebben maradt talpakkal kezdjük.

I. csoport.

Zárt, egyenes vonalú, csónakszerű talpak. Vastag, kemény bőrből készültek, a cipőt feltehetően több rétegben bélelték. A talpak közepére néhány apróbb bronzszöveget vertek, a sarkakon patkó vagy cipősarok felerősítésére szolgáló szögek nyomai láthatók (22. kép). A lábbelik a középkor korábbi évszázadaira jellemző varrással, ún. kifordításos technikával készültek. Így a talpak szélein körben egy-

22. kép. XIV. századi csónak alakú cipőtálpak a bélés részleteivel
Kahnförmige Schuhsohlen mit Futterteile, 14. Jh.

23. kép. XIV. századi csónak alakú cipőtálpak
Kahnförmige Schuhsohlen, 14. Jh.

forma ritmusú talplevarró öltések vannak. Két talpba a bele illő bélés 1—1 darabját is megtaláltuk, egyikén közepén Y alakú varrás van, apró kis öltésekkel (23. kép 1). A talpbélések puha, vékony bőrből készültek, jól látszanak rajtuk a viseléskor keletkezett kopások.

II. csoport.

Az előző csoporttól nemcsak formában, hanem nyersanyagban is különböző talpakat soroltunk ide. Vastag és vékony, puha bőrből, és inkább bélésanyagként meghatározható finomabb bőrből készültek ezek a karcsú, hosszú, hegyes orrú lábbelitalpak (24. és 25. képek). Ez a lábbelitalp számtalan középkori ábrázoláson, így a már említett Képes Krónikában is felismerhető. Leleteink a köztu-

24. kép. XIII—XIV. századi hegyes orrú lábbelik talpai és bélései
Sohlen und Futter von spitzen Schuhen, 13—14. Jh.

sőrészdarab szabásmintája elég megnyugtató formában kiegészíthető, a lábfejet borító részt másodlagosan kivágták a tönkrement cipőből. Ez a lábbeli az Európában a XII. sz-tól általánosan viselt, zárt felsőrészű, oldalvarrásos cipő típusába tartozik.⁴⁹ A felsőrészt puha, vastag bőrből készítették, a trapéz alakú oldalbetét a belső oldalra esett (26. kép). A cipő saroknál teljesen elkopott, annak ellenére, hogy a felsőrész belső oldalán jól látható a kéregbetét helye. Az összefüggő, kiterített felsőrész talp felé eső szélein talplevarró öltések, az oldalbetéteknél az összevarró öltések varráslyukai láthatók. A felsőrész belső oldalán levő oldalbetét varrányomai megegyeznek a felsőrész hozzácsatlakozó öltéseivel, így elvégezhetjük a cipő elméleti rekonstrukcióját.

Lapos kergű, hegyes orrú félcipő volt, a boka két oldalán szögletes kivágással. Fűzőnyílása az oldalán nem volt, a kivágott részen, a lábfejen közepén azonban elképzelhető.⁵⁰

Ugyanilyen szabásmintájú félcipőből való egy lábfejet teljesen beborító bélésdarab. Változatos öltések találhatók rajta, széleken talplevarró-, a lábfej középső részére eső egyik oldalon szegélyvarró öltések vannak. A másik oldalszél szakadozott, így az alkalmazott oldalbetétek számát nem állapíthattuk meg.⁵¹

Abban az esetben, ha a talplevarró öltések és a szegélyvarrások közötti távolság nem volt több 8 cm-

datban gótikus cipő néven szereplő lábbelik, vagy harisnyanadrágok jól megkülönböztethetően jobb és bal lábra illő fennmaradt részletei. Az előző csoportnál megismert talplevarró öltések láthatók a darabokon, ezek is kifordításos technikával készültek.

A legépebben megmaradt 22,5 cm hosszú talp (24. kép 2, és 25. kép 2) puha, vékony bőr, csupán a hegye hiányzik. A másik ballábas cipőtalpából viszont a sarokrész hiányzik, csak a szegélye maradt meg. (25. kép 1 és 24. kép 1). Ugyancsak vékony, puha bőr egy talp megmaradt középső része. (25. kép 5).

Sajnos a bemutatásra kerülő talpbélések nem illenek a bőrtalpakba, de ezek is karcsú, nyújtott, hegyes orrú lábbeliknek részei voltak. Egy majdnem teljes talpbélés (24. kép 3, és 25. kép 3) és két részlet elméleti kiegészítését végezhetjük el. Az egyik középrész (25. kép 4) a másik a talpbélés orr felé eső részlete.

Az eddig felsorolt e csoportba tartozó bőrök vastagsága változó volt, de szinte majdnem az I. csoport bőreivel azonos vastagságú és keménységű az utolsóként bemutatott talp középrésze (25. kép 6).

Felsőrészek

A II. csoportba sorolt talpak típusába tartozó lábbelik felsőrész darabjait találtuk meg a kútban.

A legnagyobb, összefüggő fel-

nél, a bőrdarabokat félcipő felsőrészeként határoztuk meg. Ebbe a csoportba tartozik két különösen alacsony kérgű lábbeli részlete. Lehetséges, hogy gyerekcipőből származnak,⁵² e feltevést támasztja alá az is, hogy ezek a darabok a leletegyüttes legpuhább felsőbőrei. A leletstatisztikában további két, oldalvarrott félcipőt jelentenek felnőttek cipőjéből származó bélésdarabok, széleiken a meghatározó öltésnyomokkal.⁵³

Budán a félcipőkkel együtt kedvelt viselet volt a száras félcipőké.⁵⁴ Kutunkból is előkerültek idetartozó darabok, a pontosabb szabásmintát azonban csak egyetlen esetben sikerült meghatározni. A lelet tulajdonképpen egy száras félcipő felmagasodó szára hátsó részének vastag felsőbőre, egyik oldalán szép, szabályos összevarró öltésekkel. A talplevarró öltések elnagyoltak, ritkák, ugyanígy varrták be a saroknál levő kifli alakú kéregbetétet is.⁵⁵

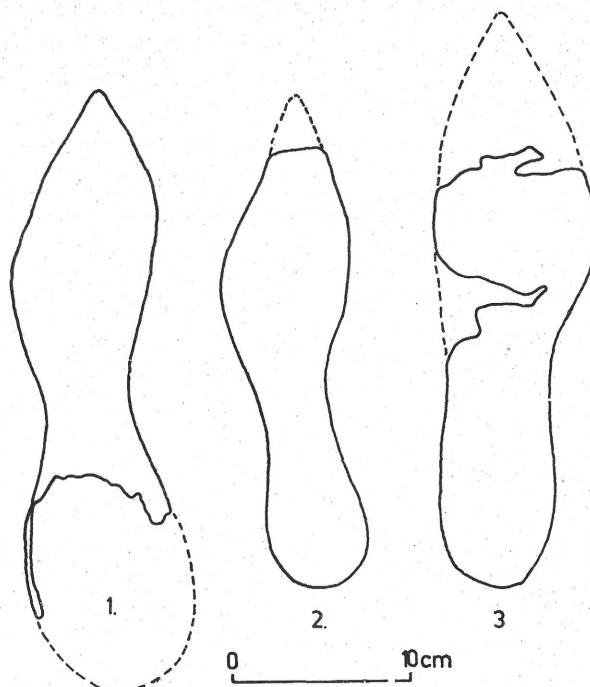
Leletegyüttesünkben van néhány, vastag, kemény bőrdarab, amelyeken cipőfűzőlyukak vannak. Ezek lehetnek félcipők és száras cipők oldalbetétei is.

Összeszabdalt formában vizsgálhattunk egy olyan felsőrészdarabot, amit csizma részeként ismertünk fel. A vastag, közepesen kemény bőrdarabon a lábfejen keresztül haladó, boka két oldalára eső részeken apró, finom kidolgozásra utaló, összevarró öltések vannak, a szárhoz való csatlakoztatás a lábfej középső részén félkör alakban kivágott.⁵⁶

Igen nagy számban rendelkezünk olyan bőr- és bélésdarabokkal, amelyeken a három alapöltés valamelyikét megtaláltuk. A szabásmintabeli helyeiket azonban nem állapíthattuk meg. Sok hulladékot is felszínre hoztunk, amelyeken semmiféle öltés, vagy más eredetű megmunkálás nyomait nem ismertük fel. Jobbára hasítékok, szabálytalan alakú, szemétként eldobott darabok.

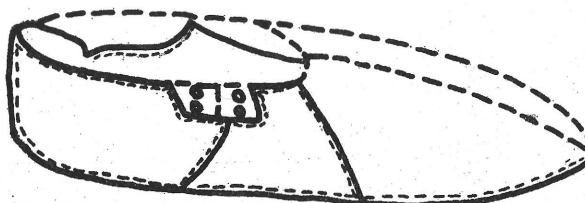
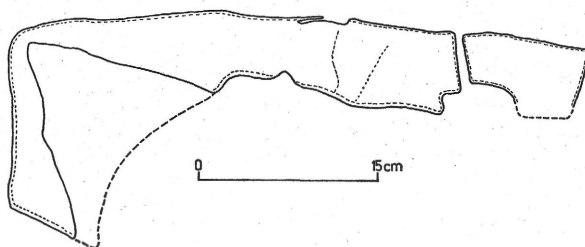
A leletek között a lábbelik varrástechnikájától eltérő öltésekkel ellátott darabokat is találtunk. Néhány puha bőrből készült darabról kiderült, hogy valamilyen tárgy befogadására készített tok maradványa. Teljesen ép egy 15,5 cm hosszú kés tokja. Kiterítve trapéz alakú, szélessége 4–7 cm. Két oldalán cakkosra vágott alján rojtozott bőrdarab, amelyet felébehajtva 3 szöggel erősítettek össze (27. kép 3).

Ennél sokkal egyszerűbb kivitelben készült egy másik, 18 cm hosszú, vékony penge számára alkalmas tok (27. kép 1). Kiterítve ez is trapéz alakú, legnagyobb szélessége 5,8 cm. Készítése hasonló az előbbihez, a bőrdarabot félbehajtották, színén apró, elég távoli öltésekkel összevarrták. Két helyen bronz dísztűszöggel is megerősítették, a szögek alatt bőr-

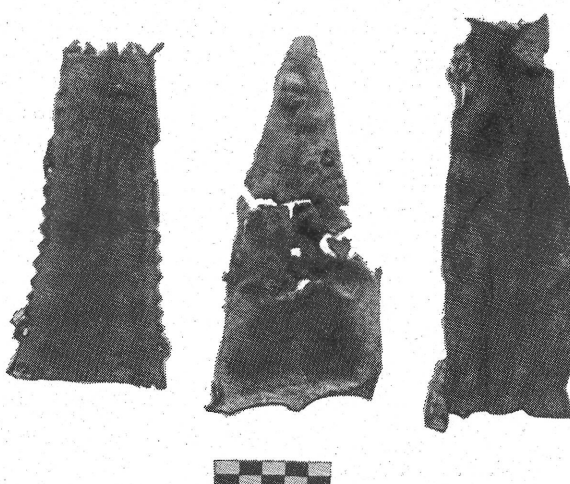
25. kép. XIII–XIV. századi hegyes orrú lábbelik talpai és bélései

Sohlen und Futter von spitzen Schuhen, 13–14. Jh.

26. kép. XIII–XIV. századi hegyes orrú félcipő felsőrész részlete és a lábbeli eszmei rekonstrukciója

Oberlederteil eines spitzen Halbschuhes, 13–14. Jh. und Rekonstruktion des Schuhwerkes

27. kép. XIV. századi bőr késtokok

Lederne Messerscheiden, 14. Jh.

alátét volt. A harmadik rekonstruálható bőrtok két darabból készült. (Az egyiket találtuk meg.) A 17 cm hosszú bőrdarab háromszög alakú, felső része ferdén kiképzett, szegélye befelé hajlított. A tok két egyforma darabját a színén összevarrták, majd bronzszegekkel kiveték (27. kép 2).

JEGYZETEK

- 1 A Dísz tér 8. telek középkori történetére vonatkozóan okleveles adat híján Haüy 1687. évi térképe az első forrás. Kutunk e térkép 108. és 109. számú telkeinek választóvonalára esik.
- 2 *Holl I.: Mittelalterliche Funde aus einem Brunnen von Buda.* Bp. 1966. 8—9. 1—2. kép.
- 3 Az 1968. évi távfűtési árokban végzett leletmentésünk dokumentációjában a Dísz teret É—D-i irányban átszelő metszetrajz is tanúsítja. BTM Adattár.
- 4 *Virág Lajosné: Bőr- és faleletek konzerválása és restaurálása.* U.e. kötetben.
- 5 *Holl I.: Külföldi kerámia Magyarországon.* Bp. Rég. XVI. (1955) 147—190. *Holl I.: Középkori cserépedények a budai várpalotából.* Bp. Rég. XX. (1963) 335—383.
- 6 *Holl I. a budai királyi palota XIII. sz.-i fazekait méretarány szerint osztályozta, az öblös, zömök formák a század első felére, a fazék öblének szélességével megegyező átmérőjű peremű fazekakat a század második felére keltezte.* *Holl I. i. m.* 1963 336.
- 7 Ez a kancsófajta fehér kerámiából is készült. A budai királyi palotában (*Holl I. i. m.* 1963 68. kép) és Dísz tér 10. kútjában kerültek elő. (*Holl I. i. m.* 1966. 30. tábla)
- 8 A budai királyi palota 40. gödrének leletei között fehér kerámiából készült kancsó töredékei is voltak. *Gerevich László: A budai Vár feltárása.* Bp. 1966. 151/b. kép 5. A kancsó nyaka a XIV. sz. folyamán hornyolásból adódó hullámos felületet nyert, olykor festették is. *Holl I. i. m.* 1966. 7. és 35. képek.
- 9 *Holl I. i. m.* 1955. 57. kép.
- 10 A budai királyi palotából és Pesterzsébetről származó edényeken: *Holl I. i. m.* 1955. 178.
- 11 *Holl I. i. m.* 1955. 180.
- 12 XIII. sz.-i edények, peremükön a 62. jeggyel a budai királyi palotából, a budai Várnegyedből, a Dísz tér 10. kútból, Csötről, Visegrádról is előkerültek. *Holl I. i. m.* 1955. 178. és 57. kép.
- 13 Ez a forma a XIV. sz.-ra is jellemző, a budai királyi palota borospincéjébe vezető lejáróban Mária királynő dénárjával keltezett rétegben bélyeg nélküli példányt találtak. *Gerevich L. i. m.* 74. 90. kép 12.
- 14 Az edény rekonstrukcióját egy teljesen ép bécsi kanná (*Molthein: Beiträge zur ältesten Geschichte des Hafnergewerbes in Wien u. Niederösterreich.* Kunst u. Kunsthandwerk. 1910. 393.) és a budai királyi palotából előkerült állatfejes kiöntőtöredékek alapján végeztük el. *Holl I. i. m.* 1963. 17—20. képek.
- 15 *Holl I. i. m.* 1955. 49. és 51. képek.
- 16 *H. Gyürky Katalin: Középkori építőáldozat Buda egykori külvárosában.* AÉ 94. (1967/1) 81. 3. kép.
- 17 A budai királyi palota leletei és a Dísz tér 10. kút leletei között ebbe a típusba sorolható töredékek is előfordultak. *Holl I. i. m.* 1955. 174. — *Holl I. i. m.* 1966. 14. kép.
- 18 Legközelebbi analógiája Budán a Táncsics Mihály u. 9. XIII—XIV. sz.-i leletei között került elő, azzal nyersanyagban, megmunkálásban nagyvonalakban megegyezik. *Zolnay László: Ásatások a budai I. Táncsics Mihály u. 9. területén.* AÉ. 95. (1968/1) 53. 18. kép.
- 19 *Höllrigl József: Árpád-kori keramikánk.* AÉ. XLIV. 1930. 154. 44—45. képek. Az összefoglaló tanulmány a fenékbélyegek tipologizálását is megkísérelte. A típusok felsorolása közben, mint ritkán előforduló bélyeget mutatja be a Kecskemét határában levő, ballószögi templom romjaiból származó, vöröses cserépanyagú, XII. sz.-i edény alján levő négy kis, téglalapról álló rácosszerkezetű bélyeget. Az esztergomi múzeum gyűjteményében is van egy edény, amelynek alján hasonló, négy kis téglalapról álló rácosszerkezetű bélyeg van. (Balogh Albin: Az esztergomi múzeum bélyeges agyagedényeiről. AÉ. L. 1927. 214. 109. kép.) A Dísz téri rácós szerkezetű bélyeg előzményei lehetnének a felsorolt példák, de a nyersanyag szerint inkább néhány szlovákiai edény fenékbélyege tekinthető annak. A különböző helyekről származó, redukált égetésű edények közül a krasovicei kolostor feltárásából származó XI—XII. sz.-i edényeket emeljük ki, amelyeknek négy- és kilenclyukú rácós szerkezetű bélyegeik vannak. (*Antonin Hejna: Krasovice-Prispevek k vyzkumu stredoveke vesnice v Cechách.* Památky Archeologicke. LV. 1964. 207. 26. kép.) Sezimovo Usti és Kozi ásatási anyagában is előfordul ez a típus, itt azonban 4×4-es rácosszerkezetek vannak. (V. Nekuda—K. Reicherová: Stredověka keramika v Cechách a na Morave. Brno. 1968. Sezimovo Usti: 26. kép 3, és 28. kép 3. Kozi Hradek: 26. kép 15.)
- 20 Fehér kerámiából készült edény alján ismerjük a bélyeg párját Bp. V. Vármegeház u. 7. leletei között. *Parádi Nándor: Technikai vizsgálatok népvándorláskori és Árpád-kori edényeken.* Régészeti Füzetek 12. 1959. 33. 7. kép. Ez a fenékbélyeg előfordult a budai királyi palota leletei között is, BTM It. sz.: 52.619.
- 21 Az ausztriai importkerámia időrendi kérdései vizsgálatának újabb eredményeire *Holl Imre* hívta fel a figyelmet. Szíves szóbeli közlésében, amelyet ez úton is megköszönök, e nagyméretű, vastag falú, grafitos edények elterjedésének idejét formájuk és peremkiképzésük, valamint műhelyjegyeik alapján a XV. sz.-ra határozta meg. (*Holl I. i. m.* 1955. 169. 44. kép. *Holl I. i. m.* 1963. 364—365.) Ausztriában több lelőhelyen kerültek elő ilyen formájú, műhelyjegy nélküli edényekben olyan pénzleletek, amelyek a XIV. sz. végétől a XVI. sz. elejéig vert érmékből állanak. (*H. Steininger: Die münzdatierte Keramik des Mittelalters und der frühen Neuzeit in Österreich.* 1964. III. tábla: 50. Sparsbach 1390 körül; 55. Pottenbrunn 1407—8; IV. tábla: 66. Bergern 1426; X. tábla: 135. Langmannersdorf 1520; XI. tábla: 149. Gulling 1538.) A Dísz tér 8. kútból származó fazekak XV. sz.-i, főképpen század végi besorolásának ellentmond bizonyos mértékben a leletstatisztika. A kútban levő gazdag leletanyagban egyetlen mázas kerámia töredék sem volt, amelyek a XV.

- sz-i leletegyüttesekre általában nagyobb mennyiségben jellemzőek. Olyan lelet, amely csak a XV. sz.-ra utalna, sem a kerámia, sem az egyéb anyagú leletek között sincs. Így a kút XIII. és XIV. sz-i leleteinek arányos megoszlását figyelembe véve újabb adatok előkerüléséig az 5. képen bemutatott edények egy részét a felvetett időrendi kérdés lezárása nélkül a XIV. sz-i leletek közé soroltuk.
- 22 A 11. jegy a leggyakoribb előfordulású bélyeg. Buda (Tabán, Víziváros, királyi palota), Csót, Zsámbék, Pomáz, Esztergom, Gyula, Győr, Sopron, Detrekővára, Kecskemét környéke. *Holl I.* i. m. 1955. 177. 180. 53. kép.
- 23 A 15/1. jegy a budai királyi palotából származó fazék peremén látható. *Holl I.* i. m. 1955. 177. 54. kép.
- 24 A 14. jegy Buda-Vízivárosban, Esztergomban, Visegrádon, Pomázon, Székesfehérváron, Nagy-Szalánán került elő. *Holl I.* i. m. 1955. 177. 53. kép.
- 25 A 8/2. jegy teljes egészében a budai királyi palotából ismert. *Holl I.* i. m. 1955. 177. 53—54. képek.
- 26 A budai királyi palotában a K-i sziklaárok 9. rétegében hasonló tál volt, Nagy Lajos és Zsigmond pénzei keltezték a XIV. sz. végére. (*Gerevich L.* i. m. 128. kép 12 és 82.) Ujjbenyomásos perem fedőn is található, a budai királyi palotában a 32. gödörben. (*Gerevich L.* i. m. 130. kép 6.) XIV. sz.-i osztrák fazék peremét is díszítették ujjbenyomással, ilyen edényt ismerünk a Dísz tér 10. kútjából. (*Holl I.* i. m. 1966. 8. 35. 37. kép.)
- 27 *Holl I.* i. m. 1963. 348.
- 28 A pohár pontos méreteit a folyamatban levő restaurálás befejezése után ismerjük meg.
- 29 Bp. III. Lajos u. 23. sz. ház előtti szemétdöbörből XIII—XIV. sz.-i kerámia kiséretében verejtékcsappal díszített üvegohár töredékeit emelték ki. *Bertalan Vilmosné.* III. Lajos u. 23. . . Bp. Rég. XIX. 1959. 216. 23. kép. A budai királyi palotában a K-i kváderfal előtti 8. réteg felső részének jellegzetes leletei között néhány üvegtöredék is előkerült, amelyek a XIV. sz. végére is tehetőek. *Gerevich L.* i. m. 201. 292. kép 15.
- 30 A pohár peremmegoldásához legközelebb álló formát a Dísz tér 10. kútjából ismerjük. *Holl I.* i. m. 1966. 39. kép 1—2. és 40. kép.
- 31 *Jaroslav Kavan:* Nálezy zlomku drevenych nádob a nabyzku ze 13. st. Památky Archeologické LIII. 1962. 219—240. *W. Neugebauer:* Typen mittelalterlichen Holzgeschirrs aus Lübeck. Frühe Burgen und Städte. Berlin 1954.
- 32 *Irásné Melis:* Újabb adatok a budai középkori faipar történetéhez. Kézirat.
- 33 BTM Középkori Osztály: It. sz. 69.11.3.
- 34 Két hasonló formájú kanál van gyűjteményünkben, It. sz.: 53.421 és 53.422.
- 35 A magyarság néprajza. Szerk.: Czakó Elemér. I. 94. 576. kép.
- 36 Lt. sz.: 69.11.29.
- 37 Lt. sz.: 69.11.27.
- 38 A Dísz tér 10. kútból két teljes példányt ismerünk. Lt. sz.: 69.10. 6—7.
- 39 A gdański ásátások XIII. sz-i rétegeiből 1—22 liter térfogatú edényeket rekonstruáltak. *Romana Barnycz-Gupieniec:* Tokarstwo i bednarstwo z XIII—XIV. wieku w oszacie miejskije w Gdańsku. Materiały Zachodnio-Pomorskie. VII. 1961. 391—433.
- 40 *Zoroslava Drobna:* Die gotische Zeichnung in Böhmen. Prága 1956. Részlet a Vencel bibliából, 16. tábla. — *Liber depictus* 35. kép. — *Cseh biblia* részlete 115. kép.
- 41 *Holl I.* i. m. 1966. 67, 70. kép.
- 42 Ugyanezek a tulajdonságok jellemzik a Dísz tér 10. kútjának nagyméretű lapos fatálait is. A tálak formatörténeti és tipológiai besorolását *Holl Imre* végezte el. *Holl I.* i. m. 1966. 51—53. Az előkerült töredékeket csak összeragasztva mutatta be, a restaurálás utáni bemutatás *Irásné Melis K.:* Középkori faedények . . . Katalógus 57. 58. 59. sorszám.
- 43 Ezt a folyamatot végigkísérhetjük a középkori táblaképek egyes jeleneteinek kronológiai sorrendben való vizsgálatakor. (Kánaai mennyegző, Salome tánca stb. jeleneteken.)
- 44 *Virág Lajosné:* i. m. ue. kötetben.
- 45 *Irásné Melis K.:* A budai középkori lábbeliviselet. Kézirat.
- 46 *Henryk Wiklak:* Polskie obuwie wczesnosredniowieczne z VIII—XIII. w. na podstawie wykopalisk. Materiały Wczesnosredniowieczne VI. 1969. 475—517. — *J. M. Marek:* Wzory obuwia warszawskiego s konca XIV, w. Szkice Staromiejskie 1955. — A budai oldaltűzős cipők analógiái Wolinból kerültek elő. *J. Wojtasik:* Wczesnosredniowieczne wyroby ze skóry znalezione na stanowisku 4 w Wolenie. Materiały Zachodnio-Pomorskie VI. 1960. 159—208.
- 47 A Képes Krónika miniatúráinak feldolgozása során a lábbeliről kevés szó esett, inkább a felső ruhadarabokat elemezték. *Zichy István:* A Képes Krónika miniatúrjei viselettörténeti szempontból. *Petrovics Elek* Emlékkönyv. 1934. 52—59.
- 48 A cipőtörténeti feldolgozások közül a 46. jegyzetben említettek kivül fontos munkák: *Forrer:* Archäologisches zur Geschichte des Schuher aller Zeiten. Bally. 1942. — *J. Jakunin:* Nowgorodskaja obuvi XII—XIV vjekov. *Kratkije Szooobszenija* IJMK XVII. 1947. 38—47. — *E. Wilson:* A history of shoe fashions. London. 1969.
- 49 A budai lábbeliviselet megoldatlan viselettörténeti kérdés. Az első budai cipőrekonstrukciót *Holl Imre* végezte el, a bőrdarabokat konzerválás után mutatta be. *Holl I.* i. m. 1966. 67. kép. A rekonstrukció elvégzése után ez a forma beigazolódott. *Virág Lajosné* i. m. ue. kötetben.
- 50 Hasonlóan a Dísz tér 10. kútjából rekonstruált lábbelinel. Ld. 49. jegyzet.
- 51 Lt. sz.: 70.105.2.
- 52 Lt. sz.: 70.104.1—2 és 70.104.13.
- 53 Lt. sz.: 70.104.9—10.
- 54 A várnegyed feltárt kútjaiból szép számmal kerültek elő száras cipőbe illő részletek. *Irásné Melis K.:* A budai középkori . . . Kézirat.
- 55 Lt. sz.: 70.104.6.
- 56 Lt. sz.: 70.105.1.

DIE FUNDE AUS DEM BRUNNEN DES BAUGRUNDS
DÍSZ-PLATZ NR. 8 IN DER BURG VON BUDA

Im Jahre 1966 wurde im Burgviertel von Buda auf dem Grundstück des Disz-Platzes Nr. 8 ein aus dem 13—14. Jahrhundert stammende Funde enthaltender Brunnen freigelegt. Die Chronologie der aus dem Brunnen von 1,4 m-Durchmesser stammenden Funde konnte mit Hilfe des gut datierbare, einheimische und ausländische Produkte enthaltenden keramischen Fundkomplexes bestimmt werden. Unter den sich überwiegend für die Umgebung von Buda des 13. Jahrhunderts charakteristischen Gegenständen zeichnen sich die österreichischen, größtenteils Wiener, mit Randstempeln versehenen Töpfe und eine bleiglasierte Wiener Krug mit tierkopfförmigem Ausguß hervor.

Die die meisten Fragen stellenden Funde des Brunnens sind die sozusagen über keine Analogien verfügenden, zutage geförderten Holzgegenstände. Den Fundobjekten anderer Brunnen von Buda ähnlich, sind auch auf dem Grundstück am Disz-Platz Nr. 8 geschnitzte und gedrechselte Arbeitsgerät- und Gefäßfragmente zum Vorschein gekommen. Von den großen, flachen, gedrechselten Holz-

schüsseln sollen hier 3 Stücke erwähnt werden: ein tiefer Teller sowie zwei mit geritzten und eingebrannten Marken versehene Schüsseln. Den aus dem 13—14. Jahrhundert stammenden Fundkomplex schließt ein 37,5 cm hoher, völlig intakter Trog ab.

Aus dem Lederfundmaterial haben wir nach der Konservierung Schuhwerkteile von mannigfaltigem Schnitt ausgewählt. Geschlossene, geradlinige, kahnförmige Schuhsohlen und schmale, gedehnte, „gotische“ Schuhsohlen mit spitzer Nase waren die hervorragendsten Stücke. Wir konnten die virtuelle Rekonstruktion eines völligen Schuhwerkes durchführen. Dieser flache Halbschuh gehört zu dem vom 12. Jahrhundert an in ganz Europa allgemein getragenen Halbschuhtyp mit Seiteneinlage. Aufgrund der aus verschiedenartigem Rohmaterial hergestellten, untersuchten Oberleder- und Futterstücke ging hervor, daß außer den flachen Halbschuhen auch die Tracht der verschiedentlich geschnittenen Schnürhalbschuhe sich einer großen Beliebtheit erfreut hat.